بە ئەمریکا پشتیوانی لە ڕاژاڤادەکات؟ … شەرکە کرمانج

دوای سەردانەکەی سەرکی تورکیا، ڕەجەب تەیب ئەردۆگان، بە ئەمریکاو دیداری لەگەڵ دۆناڵد ترەمپ وا دەردەکەوێت کە ئەردۆگان لە سەردانەکەیدا ئەو شتانەی دەستنەکەوتبێت کە هەوڵی بۆ دەدان، لەوانە: بینینی یارمەتیەکان لە پێدەو کوردانی ڕاژاڤاو دانیان وەک تیرۆریست؛ لەگەڵ ئادەستکردنی فەتحوڵا گولەن، پیاوێ دینداری موسڵمانە تورکەکەی نیشتجێ لە ئەمریکا، کە ئەردۆگان بە عەقڵی پشت کودەتاکەی تەموزی ٢٠١٦ ی ناساندوە.
لە پرەس کۆنفرانسەکەی کەشکی سپی ئەردۆگان هەر قسوانێ کۆنەکەی لەدەدا ئەویش کە خەی لەوەدا دەدیتەوە کە پێدەدە بچکەی پەکەکەیەو جیاوازییەک لەنێوانیاندا نیەو شەڕی تیرۆر (داعش) بەپشتیوانیکردن لە گروپەکی تیرۆریستی (پێدە) ناکرێت.

هەر لەوەدا، ترەمپ باسی لە گرنگی پێوەندییەکانی نێوان تورکیاو ئەمریکا کردو گرنگی هاوکارییکردنی هەردوو وڵاتی خستەوو بە سەرکەوتن بەسەر تیرۆر. بەڵام ئەردۆگان گوێی لەوە نەبوو کە بەی چووبوو ئەویش پشتکردن لە پێدەو ئاگرتنی هاوکارییە سەربازییەکانو دانیان وەک گروپەکی تیرۆریستی. تاکە شتەک کە ترەمپ گوتبێتیو ئەردۆگان پێخۆشبووبێت ناوبردنی پەکەکە بوو وەک گروپەکی تیرۆریستی.

پرسیارەک کە لەسەر زاری زۆر کەس ئەویە داخە ئەمریکا پشت لە تورکیا دەکات بەووکردنی لە پێدەو ڕاژاڤا، بەواتایەکی دیکە ئەمریکا تورک بە کورد دگەڕێتەوە. سادەگەیکان بە وەڵامی ئەم پرسیارە یەکسەر دەڵێن بەڵێ، ئەوە نیە ئەمریکا مکوڕە لەسەر پشتیوانیکردن لە ڕاژاڤاو ناردنی چەک بە پێدەو هێزەکانی سوریای دیموکرات. تێگەیشتن بەمشێویە لە سیاسەتی وڵاتان بگشتیو ئەمریکا بتایبەتی، کە ئەستاکانە تاکە گەورە زلهێزی دنیایە، ناحاڵیبوونە لە چۆنییەتی سیاسەتکردنو سیاسەت داشتن لەوی بە سیاسەتی دەرەوی دەوڵەتان ناسراوە.

ئەمریکا نە کورد بە تورک دگەڕێتەوە نە تورک بە کورد. ئەمریکا لەناوچەکە سیاسەت دەکات لەپناو بدیهێنانی ستراتیجییەتە گشتییەکانی لەناوچەکەو لەناوبردنی داعش کە بشکە لەو

ستراتیجیەتە. بەیە کاتێک کە ئەمریکا هێزەکانی سوریای دیموکرات پشتگیری دەکات بۆ دژایەتیکردنی تورکیا ئەم کارە ناکات. ئەمریکا لە گرنگیی پگەی ستراتیجی تورکیا گەیشتوە و حزناکات کە تورکیا بخاتە بەرەی ئێوانی دیکە کە لەم قۆناغەو لەم ناوچەیە بەرەی ڕوسیاو ئێران، کە بۆ بەرەی نێیارانی ئەمریکا ناسراون. بەیە ئەمریکا هیچ کاتێک نایەوێت تورکیا زویربکات بەرامبەر لێوانیە لەناچاریا سیاسەتەکانی ئەمریکا ببن بەمایەی ڕەنجان و توڕەبوونی تورکیا.

باشە ئەگەر ئەمریکا گرنگیی و پگەی تورکیا درکدەکات و نایەوێت زویریبکات ئەی بۆ ئامادەنییە کە پشت لە کوردانی ڕۆژاڤا بکات، کە خواستی یەکەمی تورکیایە بۆ درۆزدان بە پێوەندییە دووقۆیەکانی ئێو دوو وڵاتە؟
لەڕە هەوەدەین وەڵامی ئەم پرسیارە بدینەوە. هەکاری پشتیوانی ئەمریکییەکان لە ڕۆژاڤا زۆرن بەڵام دەکرێت لەڕە لەسەر گرنگترینیان هەڵوەستە بکەین:
یەکەم، ئەمریکا سانایەک پشتیوانی لە ئێپزسیۆنی بەناو میانڕەوی سوریا کرد، بە جێیشی حوری سوریشەوە، بەڵام دوای خۆرجکردنی نزیکەی نیو ملیار دۆلار هەموو هەوڵەکانی بە فیڕۆچوون و بۆشکی زۆری لەو چەکانەشی کە بە گروپە میانڕەوەکانی دا گەیشتنە دەست گروپە تونڕەوەکانی وەک داعشو جبهەی نوسرە. بەیە ئەمریکا بەدوای بەدیلێکدا دەگەڕا، هێزەکانی پێدەو سوریای دیموکرات ئێو بەدیلە چاوەڕوانکراوە بوون.

دووەم، هاوکاریکردنی هاوپەیمانان لە بەرگریکردن لە کەبانی و شەقانەکانی پێدەد، کە لەژێر کاریگەریی میدیاو ای گشتی ڕۆژاوا ئەنجامدران، سەرەتایەکی چاکبوو بە دروستبوونی پێوەندییەکی ڕاستەقینە کە توانای شەقانە کوردەکانی لە بەرگریکردن لە خۆو شەکردن لەگەڕ داعش نیشاندا. ئەمە لە شەکانی دواتر، بەتایبەتی شەی مەنبەجو ڕۆژاوای فورات، زیاتر دەرکەوت. بەکورتییەکەی بە ئەمریکییەکان دەرکەوت کە کوردەکان هێزێکن ئەگەر پشتیوانیان لەبکرێت دەتوانن نەک هەر شەی داعش بکەن بەکو بەرگریش لە ناوچەکانیان بکەن. ئەزمونی ئێو سەربازە ئەمریکیانەی کە کە ڕاستەوخۆ لەگەڕ شەقانەکان هەیانبوو کاریگەریی خۆی هەبوو لە سەرنجڕاکێشانی وەزارەتی بەرگری ئەمریکا بۆ شەقانەکانو سەرکردەکانیان.

سێیەم، ڕاستە ئەمریکییەکان نایانەوێت تورکەکان پەراوێزخەن بەڵام لە قۆیرانی سوریا بۆیان دەرکەوت کە تورکەکان لە باشترین حاڵەتدا

هاوپەیمانێکی خراپن چونکە سەدان جار سنورەکانی خۆیان نەک هەر بەووی داعش گروپە ئیسلامییە تووندڕەوەکان دانەخستبوو بەکو لە سنورەکانی تورکیا هاوکاریو کارئاسانی پێشکەش بە تیرۆریستەکان دەکرا، بەئاشکرا یان بەدزی. کۆنترۆلکردنی ئەو سنورانە تەنیا بەپشتیوانیکردن لە پێدەو هێزەکانی سوریای دیموکرات دەکرا کە بەشی هەرە زۆری ئەو سنورانەیان لە ماوەی چەند ساڵێک لە داعش، هاوسنورەکەی تورکیا، پاککردەوە.

چوارەم، ئەمریکییەکان پێویستییان بە هاوکارێکو هاوپەیمانێک بوو کە پێویستی بە ئەمریکییەکان بێت بەڵام توانای ئەنجامدانی شتو بەڕێوەبردنی خەباتێکیشی هەبێت لەسەر زەوی سوریا. هاوپەیمانێک کە لەبەرئەوەی پێویستی بە یارمەتی ئەوانە هیچ کاتێک لەژێر فەرمانی ئەوان دەرنەچێت. ڕاستیی ئەم خاڵە لەوکاتە زیقتر دەردەکەوێت کە بارودۆخی کوردانی ڕۆژاڤا ڕەچاوبکەین کە لەلایەکەوە تورکیا، لەلایەکی پارتی، لەلایەکی دیکە داعشو ئەپزسیۆنی سوریا بە میانڕەو و تووندڕەوە تادێگات بشار ئەسەد دەوردراوە کە بەئاشکراو بەدزی دژایەتی پەیدەو کوردانی ڕۆژاڤاو و هێزەکانی سوریای دیموکرات دەکەن. بەکورتی وەک چۆن ئەمریکا کەسی نییە لەسەر زەوی شێی بە بکات کوردەکانی ڕۆژاڤاش کەسیان نییە کە هانای بە ببەنو یارمەتیان بدات. لەئاکامدا هەردووکیان بوون بەتەواوکەری یەکدی.

چوارەم، تورکیا هەر لەسەرەتای قەیرانی سوریاو پێش ئەویش خۆنی بە درێژکردنەوەی قۆناغی ستراتیجی خۆی دەدیت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەئاراستەی کەنداوی عەرەبی، هاتنی بە ناو سوریا لەم ئامانجەی نزیکدەکردەوە. ئەمریکا ئەم پەلئاوەشتنەی تورکیای پێ باش نییە. ئەمەش کاتێک زیقتر دەردەکەوێت ئەگەر ڕەچاوی ئەوە بکەین کە تورکیا لە ٢٠٠٢ەوە حکومەتێکی ئیسلامیی-سوننیی ئابڕایەتی دەکاتو لەهەوڵی زیندوکردنەوەی خۆنە ئیمپراتۆرییە عوسمانییەکانە لەسەر بنەمای دینو مەزهەبی سوننە. پشتیوانیکردن لە ڕۆژاڤا بەشێکە لە ستراتیجیەتی ئەمریکا بە لەباربردنی ئەو خۆنەی تورکیا.

پێنجەم، لە ناوەڕاستی ٢٠١٥ دا پاش ئەوەی ئەمریکا باسی لە چارەسەری سیاسی کرد بۆ کێشەی سوریا، کە هاتنی ڕوسیای بە ناو هاوکێشەکانی سوریا بۆچی بەدوای خۆیدا هێنا، کە دواتر باڵادەستی ئێرانی نێک هەر لە سوریا بەکو تەواوی ناوچەکە لەکەوتەوە. ئەمانە هەمووی وای لە ئەمریکا کرد کە پێوابێت ئەگەر پشتیوانی لە کوردەکان نەکاتو لەگەڵی ئەوانەوە بازوی خۆیو ناوچەکانی ژێردەستی تاکە هاوپەیمانە ساواکەی بەهێزنەکات ئەوە سوریا لە دواڕۆژکی

نزیکدا بەتەواوی دەکەوێتە ژێر کەفی هێزەکان لەلایەکو ئیرانییەکانو هاوپەیمانەکانی (وەک ئەسەد و حیزبوڵا) لەلایەکی دیکە. بەکورتیو بەکوردی ئەمریکا پشتیوانی لەجۆراوجۆر هێزەکانی سوریای دیموکرات دەکات بۆ بەرگریکردنو هێگریکردن لە زیاتر تەشەنەکردنی داعش لە سوریاو لە ناوچەکە.

شەشەم، دوای شکستە زۆرەکانی ناوەڕاست لەئاکامی ئاوەژوی بۆ "بۆهاری عەرەبی" ناسراوە ئەمریکییەکان بەگشتیو ترەمپ بەتایبەتی بەدوای بکەری سەقامگیریکەردا دەگەڕێن لەناوچەکە. کوردانی جۆراوجۆر سەلماندویانە نەک هەر سەقامگیری ناوچەکانیان دەتوانن ئابگرنو بپارێزن بەڵکو ئەو ناوچانەش کە وەک ناوچەی ناکوردی دانراون تائێستا کۆشیاکی وایان تێدا سەریهەڵداوە کە ببێتە مایەی نیگەرانی ئەمریکییەکان. بۆ ئەمریکییەکان پرسی سەقامگیریی پێش دیموکراسی دێت. لەڕاستیشدا هەروایە چونکە تۆژینەوەکانو ئەزمونی جۆراوجۆری ناوەڕاست پێماندەڵێت کە هەرەمو وەاتە ناسەقامگیرەکان زینگەیەکی چاکن بۆ بەرهەمهێنانی تیرۆریزمو تیرۆریستان. ئەمەش لە بەرژەوەندی ئەمریکادا نییە. بۆیە ئەمریکا پێیوایە کاتێک کە پشتیوانی لە جۆراوجۆر دەکات پشتیوانی لەو ئەزمونە سەقامگیرە دەکات کە بەخەی بەرگری لەخەی دەکات لەدژی سەرهەڵدانو تەشەنەی بیری توندوتیژیو تیرۆریزم.

حەفتەم، سەرکەوتنی ئەزمونی جۆراوجۆر لە جێگرتنی فرەیی دینیو نەتەوەیی، ئەگەر جێژییەش بێت، لەو ناوچانەی کە بەرەوپیان دەبێن لەگەڵ تێبینیکردنی سێکولاریزم وەک بنەمایەک بۆ یاسادانانو جێگرتن لە مافەکانی ژنان بەدنیاییەوە کاریگەرییان هەبووە لە نزیکبوونەوەی کوردو ئەمریکییەکان بەڵام پێموانییە بۆ بوونی ئەو هەکارانەی لەسەرەوە ئاماژەمانپێکردن پێوەندییەکان بەو ئاستە دەگەیشتن کە ئێستا پێیگەیشتون.
ئەم هەکارانە بەگشتی پێماندەڵێن کە پشتیوانیکردن لە جۆراوجۆر، پێیدەو هێزەکانی سوریای دیموکرات، ئاوەندەی پێوەندی بەیەکگرتنەوەو یەکنەگرتنەوەی بەرژەوەندیو ئامانجو ستراتیجییەکانی بکەر (actor) ـەکانە ئاوەندە پێوەندی بە ئەخلاقو ئایدیاڵجیاوە نییە.

ئەگەر پێوەندییە نەودەوڵەتییەکان لەسەر ئایدیاڵجیا دامەزرابان هیچ کاتێک هێزەکی چەپەوی ژینگەپارێزیی ئینتەرناشناڵیستی وەک پێیدە لەگەڵ ئەمریکای بازاڕی ئازادو دیموکراسخوازی سەردەمی باراک ئۆباما، یان ئەمریکای ناسیونالیستی ئابوریو کۆنزەرڤەتیڤی

سەردەمی دۆناڵد ترەمپ، لەکنزیک نەدەبوونەوە. ئەخلاقو مافەکانی مرۆڤو بەها دیموکراسییەکان لەرەو لەوە قسەیان لەسەر دەکرێت لە پێوەندییە نێودەوڵەتییەکان، لەوانەش جارجار کاریگەرییان لەسەر سیاسەتی دەرەوەی وڵاتێک یان بکەرێک هەبێت، بەڵام بەگشتیی پرسو بەهای یەکلاکەرەوە نین، ئەوەی یەکلاکەرەوەیە هاوئامانجیو هاوبەرژەوەندیو هاوستراتیجییە. بەیە کوردو کوردستانیان چ لە ڕۆژاقا چ لە هەر شوێنکی دنیا بن دەبێت لەو ڕاستییە بگەنو لەسەر ئەم بنەمایانە لە پرسی پێوەندییەکانیان لەگەڵ ئەمریکا یان هەر وڵاتکی دیکەی دنیا نزیکببنەوە.

هەڵبژاردنی فەرەنسا، دەنگی ناپەدژی ڕاسیزم سەرکەوت

عەبدوڵا مەحمود

دەورەی دووەمی هەڵبژاردنەکانی سەرکایەتی فەرەنسا بە دەرچوونی ئیمانوێل ماکرۆن، کۆتایی هات. دەرچوونی ئیمانوێل لەم هەڵبژاردنەدا، بەمانای سەرکەوتنی کاندیکی باش بەسەر یەککی خراپدا نییە، وە بەمانای سەرکەوتنی چەپ و بەسەر ڕاستدا لێک نادرێتەوە. دەرنەچوونی ڕاستی پەرگیر و هەڵمەراوی فاشیست لەفەرەنسا و لە جێگایدا دەرچوونی لیبڕال و ڕاستکی نەرمی شاراوە تا ئەو ئاستەی نەیارەکانی بەچەپ ناوزەندی بکۆن ناتوانێت هیچ ئومیدکی باشی بە هاوڵاتیانی فەرەنسا لەسەر هەڵبهینجرێت. ئەوەی لەو پرۆسەیدا و لەم هەڵبژاردنەدا جێگای لەرامان و هەڵوەستەیە، مامەڵە و دیدی هاوڵاتیانی فەرەنسایە. خەڵکی فەرەنسا لەدەخکدا چوونە بەردەم سندوقەکانی دەنگدان، کە کەشی زاڵ بەسەر کەمەڵگای ئەم سەردەمدا، سەر ڕاستکرانەوەی ڕاسیزم و فاشیزم و پەرەگرتنی دوبارەی بزوتنەوە و ڕەوتە ڕاستەکان و زاڵکردنی کەشی ڕاسیستییە بەسەر کەمەڵگادا. پەستەدەرنیزم کە پایەکی بەهێزی ڕاسیزم خوەقێنی ئەم سەردەمەیە، هاوکات پایەکی بەهێزی سەرهەڵدانی داعشیزم و ڕەوت گەلی ئیسلامی نامەن بۆئینسان. ئەم ڕەوتە ئیسلامیانە نەک هەر بیانو

پاساو دەبەخشنە راسیزم، بەڵکو بەکردەوە کۆمەك دەکەن بە راسیزم.

بەیە مەدی دژە پەنابەری، دژە خاریجی، پەداگرتنەوە لەسەر مەزنەتی ناسنامەی میللی ونەتەوەیی و ئیتنیکی، گرانەوە بە رابردووی بە پەنابەری، کۆشی زاڵی دنیای ژێر سایەی نیزامی سەرمایەداری ئەم چەرخەیە. چەرخی بەیەکدادانی تیرەریزمی دەوڵەتی و نەودەوڵەتی لەگەڵ تیرەریزمی ئیسلامی و رەوتەکانی بە پشتیوانی ئاشکرای خودی دەوڵەت و تیرەریزمی دەوڵەتی، یەکێك لە ترسناکترین دەخەکانی کۆمەڵگەی ئەم سەردەمەیە بەسەر ئینسان و مافە جیهانداگرەکانی ئینسان و پەوانەو مافە فەردی و مەدەنیەکان. لە دڵی هەلومەرجێکی ئاوادا، چاوخشاندن بەسەر هەڵبژاردنەکانی فەرەنساندا و ئاکامێك کە بەدوای خۆیدا هێنای راستیەکی گرنگ و پە بەها نیشان دەدات. هاوڵاتیانی فەرەنسا بە دەنگ نەدانیان بە راستی پەرگیرو ئاشکراو بەپەردە، نایەکی گۆڕیان وت، بەراسیزم و کۆشی زاڵی راستی لە دنیایی ئەم سەردەمدا.

بەداربوونەوەیەکی ئاشکرای کۆمەڵگای فەرەنسایان، بە دنیای ئەم سەردەمە راگەیاندا. ئەمەش ئاکامی ئەوەیە کە زوربەی زۆری خەڵکی فەرەنسا، نەك نەبوونەتە قوربانی کۆشی راسیزمی دنیا کە ترامپ و تیز مەی و… لەخۆی هێنایە دەرەوە، بەڵکو کاردانەوەیەکی ئاشکرایان بەروویدا نیشاندا. دیارە هەشتا ناکرێت مەترسی راست و مەترسی زاڵبوونی زیاتری راسیزم، نادیدەبگیرێت، بەڵام ناشکرێت ئەم دەنگی نایەی هاوڵاتیانی فەرەنسا بە دژی راسیزم و کۆشی راسیستیدا، نادیدە و کەم بایەخ بخوەندرێتەوە. ئیمانوێل ماکرۆن بەیە دەنگی هێنا، چونکە راسیزمی فەرمی و بانگەشەی فەرمی راسیستی وەڵامی نای وەرگرتەوە. بانگەشەکانی ئیمانوێڵ، بە بەیەکسان چاو تەماشاکردنی هاوڵاتیان.

پاشکەوتی ٦٠ ملیارد یەرۆیی و گرانەوەی بە خەزێنەی دەوڵەت. هەشتنەوەی فەرەنسا لە ناو یەکێتی ئەوروپا، بەیەن دان بە زامنکردنی هەلی کار بە ئەردوی بێکاران، پەداگرتنەوە لەسەر درێژدان بەجەنگی دژە تیرەر… لەگەڵ ئەوەدا بە کاریگەر نەبوون لەسەر ئاکامی هەڵبژاردنەکە، بەڵام هەشتا هەموو ئەوانە لەچاو بەداربوونەوەی هاوڵاتیان فەرەنسا، بەرامبەر بە مەترسیەکانی راسیزم، زۆر لەخوارترن. لەدوای کارساتی ١١ سێبتەمبەری ٢٠١١ وە، فەرەنسا لە ئەوروپادا گەورەترین قوربانی دەستی تیرەریزمی ئیسلامییە. خوێن لەوکەمەگەیە دەچڕێت و ترس لە کردەوەی تیرەریستی ساڵێك زیاترە باری نائاسایی داسپاندووە. خەڵکی فەرەنسا لەم

دەنگدانەدا، نەبوونەتە قوربانی بۆ گۆڕ و بۆ چاو لە ململانێی نێوان باڵەکانی بۆرژوازی فەرەنسیدا. نەبوونە خۆراکی ڕووتی کایەکی دیموکراسی بۆژوازی بۆتەنها، بەڵکو بۆ ڕەتکردنەوەی ڕاسیزمێکی هەوسار پچڕاو پێیامێکی تریان دا بۆ گوێچکەی کۆمەڵگای ئینسانی ئێم سەردەمەدا. پێیامی پێداگرتنەوە لەسەر بەها ئینسانیەکان، مافی هاوڵاتی بوون. ئەمەش لەدڵی هەڵومەرجی ئێستادا، وەکو سەرکەوتنی بۆرژوازی وڵاتی ئینسان بەدوای ئازادی و مافی هاوڵاتی بوون و پێداگرتنەوە لەسەر مافە جیهانداگرەکانی ئینسان، کە بۆرهەمی خەباتی خودی ئینسانە هوشیارو خەباتگێڕەکانە، دەکرێت لێی بوانرێت.

با بیهێنینە بیرچاو، ئۆگەر لە جێگای ئیمانوێل، مارین لوپان لەم هەڵبژاردنەدا دەرچوایە چ مەترسیەک پێشبینی دەکرا بۆ فەرەنساو هاوڵاتیانی و بۆ تەواوی ئۆروپاش؟ دیارە دەخەکە بەتەواوی ئاوگۆری بەسەردا دەهات. لەلایەکەوە مەدی ڕاسیستی و دژی خاریجی و پەنابەری ڕووتی ڕووڵەهەڵکشانی خۆرای دەبری، هەروەها دەبووە بلۆکێکی بەهێز لەناودەی ئۆروپادا لەگەڵ هاوتاکەی لە بۆریتانیادا، کە بەپێردەی نوێنەرایەتی ڕاسیزمیان دەکرد و هەرشەی دەرچوونی فەرنساش لەیەکەتی ئۆروپا، بۆرجەستەتر دەبوو. هەموو ئەمانە پێشبینی ئاوگۆری گەورەی لە ئۆروپادا، بەدوای خۆیدا کێش دەکرد. وەڵامی خەڵکی فەرەنسا بۆ ناوتن بۆ مارین لوپان، ناوتن بوو بۆ ئاوگۆڕی کە بۆزیانی خەڵکی فەرەنساو تەواوی ئۆروپادا، دەشکایەوە. بۆیە دەتوانین بڵێین، سەرکەوتن لە هەڵبژاردنی سەرکایەتی فەرەنسادا دەنگی نای خەڵک بوو بۆ ڕاسیزم و ئالوگۆڕکی تەکاندەر نێک سەرکەوتنی ئیمانوێل.

دیارە هەڵبژاردن، لە ژێر سایەی نیزامی دیلیهێنەری سەرمایەداریدا، هەرگیز چاوەڕوانی ئاوگۆڕی بنەڕەتی و بۆرجەستەی بۆ قازانجی خەڵکی کرێکار لە چاوەڕوان ناکرێت. ئاوگۆڕی بنەڕەتی بەندە بۆ هاتنەمەیدانی چینی کرێکار و جەماوەری ڕەنجکڕاو لە حزبی چینی کرێکارو ڕەنجکڕاوە جەماوەری و ڕادیکاڵ و پیشەیی و جەماوەریەکانی خەیاندا و لەژێر ئاڵا و ئاسەی سوسیالیزمی کرێکاریدا، بەدژی سەرجەم باڵ و بزوتنەوەی بۆرژوازی و نیزامی سەرمایەداری. زەمینەی عەینی بۆ کارەکی ئاوا و دەستبردن بۆ شۆرشی جەماوەری لە خوارەوە لە فەرنسادا ئامادەیی هەیە. ئەوە نەبەردەکە سەرباری دواکەوتنی دەشتە فەرەنسا پێشەنگی لە دەی ئۆروپادا بگرێتەوە دەست.
ئەو کاتە دنیای شارستانی شایستەی هەڵبژارنەکی ڕاستەقینە دەبێت،

کە جەماوەری کرێکاری و بەرهەمهێنی ئەم کۆمەڵگایە، بۆ بەرپاکردنی شۆرش، دەستیان بۆ بردووە…

ناوەراستی ئایار ٢٠١٧
عەبدوڵا مەحمود
www.abdulammahmud.com

تێبینی: ئەم بابەتە لە بڵاوکراوەی ژمارە ٤ بەرواری ١٥ ئایاردا بڵاوکراوەتەوە…www.bopeshawa.net

---

پەتای گەندەڵی و تێکشکانی کۆمەڵگە … شاخەوان سدیق

لە گۆڕانەوەکانی ڕۆمانی (پیاوێکی تێکشکاو)دا "ڕۆمان هونەری ئامادەکردنەوەو هێنانە قسەو ناساندنی مرۆڤە بدەنگەکانە" (بەختیار عەلی)

بەدرێژای مێژووی هونەری نوسین و گۆڕانەوە، وەك سیحری بنیاتنانی پایە گرنگەکانی ئەدەب، دەلاقەی خستەنەووی ئازارو مەینەتیەکانی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی بووە، زۆر جار ئەوەی مێژوو نەی توانیوە بیڵێت و دەرکی پێنەکردووە، ئەدەب وەك ژانرێکی گرنگ ئەو سپەیسەی پێکردۆتەوەو بگرە باشتر وێنا گەورەی ڕووداوەکانی گواستۆتەوە، هەرچەندە ئەدەب جیاواز لە مێژووی ڕوداوە واقیعیەکان کۆپی ناکات، بەڵام هەمیشە ئەو بەشانەی ڕوداوەکان دەگوازێتەوە کە لە واقیعدا بە چاو نابینرێن و دیوێکی تریان دەخاتە ڕوو، (کۆن وڵسن) دەڵێت" کاریگەری ڕۆمان لەسەر کلتوری مرۆڤایەتی، لە تێکڕای تیۆریەکانی فرۆیدو داروین و مارکس زیاتر بووە" ئەوەش کە وای کردوە (ئەدەب) ئەم گرنگیەی هەبێت، دەست بردن و قسەکردنیەتی بۆ هەموو ئەو بابەتانەی کە ڕاستەوخۆ پەیوەندیان بە ئازارو کێشە گەورەکانی مرۆڤ و کۆمەڵگاوە هەیە، هەر وەك ئەوەی (دیستۆ ڤسکی) لە ڕۆمانی (تاوان و سزا)دا و (جۆرج ئۆروێڵ) لە ڕۆمانی (1984) دا و (گۆستاف فلۆبێر)

لە ڕۆمانی (مادام بۆ ڤاری)دا، کردویانە. ئەوەش کە من لەم نوسینەدا مەبەستمە لەسەری بوەستم و بدوێم ڕۆمانی (پیاوێکی تۆکشکاو)ی نوسەری مەغریبی، (تاهیر بن جەللون)ە، ئەم ڕۆمانەش، هاوشێوەی زۆرێك لە تێکستەکانی تری دونیا، قسەکردنە لەسەر ترسناکترین دەردی کۆمەڵگا کە ئەویش پەتای (گەندەڵی)ە. ئەم دیاردەیەش یەکێکە لە باوترین دیاردە خراپەکانی مرۆڤ لە زۆرێك لە کۆمەڵگاکاندا، بەتایبەت وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، کە بەهۆیەوە جگە لە هەڵتەکانی کۆمەڵگاو نەمانی سیستم، مرۆڤیشی بەرەو تێکشانی گەورەی جستەیی و ڕۆحی دەبردوە.

نوسەر لە چەند دێڕێکدا.

تاهیر بن جەللون، ساڵی 1944 لە شاری (فاس) لە مغریب لە دایك بووە. ماستەری لە فەلسەفەدا و دکتۆرای لە دەرون پزیشکیدا هەیە. ساڵی 1987 ڕۆمانی (شەوی قەدر)ی بۆاوکردۆتەوەو لەسەری خەڵاتی گۆنگۆری بەدەستهێناوە. ئەم نوسەرە بە زمانی فەرەنسی دەنوسێت و بەیەکێك لە نووسەرە دیارەکانی پێست کۆلۆنیالیزمی ئەفریقای باکوور لە قەڵەم دەدرێت. لە دیارترین ڕۆمانەکانی(منارەی لمەکان، ئەوتاریکیە درەوشاوەیە، کۆچ و پیاوێکی تۆکشکاو)ە.

چیرۆکی ڕۆمانەکە:

ڕۆمانی (پیاوێکی تۆکشکاو) یەکێکە لە ڕۆمانە گرنگ و دیارەکانی (بن جەللون) و ساڵی 1994 خەڵاتی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستی بەدەستهێناوە. نوسەر خۆی دەڵێت: بیرۆکەی ڕۆمانەکەی لە ڕۆمانی نوسەرێکی (ئەندۆنیزی)ە وە وەرگرتووە، بەناوی (پیرامۆدیا ئاناتا تویر) ئەمەش ڕاستی قسەکەی (میلان کۆندێرا) دەسەلمێنێت کە دەڵێت" هەموو نوسینێکی نوێ، بە شێوەك لە شێوەکان، کاریگەری نوسینێکی پێشوتری لە سەرە" ئەم ڕۆمانە بەزمانێکی جوان و کوردیانەی پاراو لەلایان وەرگێڕی بەتوانا (ئازاد بەرزنجی)ەوە کراوە بە کوردی و ساڵی (2013) چاپی یەکەمی لە دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی سەردەم بڵاوبۆتەوە.

چیرۆکەکە بە کورتی.

موراد کارەکتەری سەرەکی ئەم ڕۆمانە، فەرمانبەرێکی ڕاستگۆو دڵسۆزی حکومەتە، ئەم پیاوە لە ڕۆگەی پەیوەندییەوە بە خێشەویستی، هاوسەرگیری لەگەڵ خانمێکدا دەکات بەناوی- (حەلیمە)وە، کە دواتر کچێکی لێی دەبێت، ئەم خێزانە ئەگەرچی لە سەرەتاوە پێکەوە

بەختەوەرو ئاسودەن، بەڕام هەژاری و دەستکورتی مورادە، لە ڕووی دارایيەوە ڕێگرە لە بەردەوامبوونی ئەم خۆشبەختيەو، لە دواتردا هەکارە بۆ هەڵوەشانەوەی خۆزانەکەو بەلاڕێدابردنيان لە چەندين ڕوەوە، چونکە مورادە نايەوێت ببێتە کەسێکی گەندەڵ، دەيەوێت ژيانێکی ئابڕوومەندانە بژی، بەڕام بەرامبەر بەم بيرو باوەڕەی ڕۆژ دوای ڕۆژ ژيانی وێرانتر دەبێت، کە ئەمەش سەرەنجام توشی دابەشبون و کەرتبونی دەکات و بە تێکشکان و ڕوخانی کەسايەتی کۆتای دێت و دەبێتە پياوێکی تێکشکاو کە لە مرۆڤێکی وەفادارو ڕاستگۆوە، وردەوردە دەبێتە مرۆڤێکی بەمتمانەی گەندەڵ. ئەوەتا لە لاپەڕە (16) ڕۆمانەکە بەم جۆرە نوسەر باس لە شۆوازی بڕاو بونەوەی گەندەڵی لە کۆمەڵگادا دەکات.

" دوای ئەوەی مورادە سواری تاکسی دەبێت، کابرای تەکسی ئاوڕ دەداتەوەو لە بەرخۆيەوە دەڵێت" دە دانە ساڵە ئەم تەکسيەم کۆيوە، بۆوادەکەيت تا ئێستاش بەرتيل بەو کابرايە دەدەم کە مووچەتی شۆفێريەکەی بۆ دەرهێنام" مورادە بەهۆی ئەوەی لە يەکێك لە فەرمانگا حکوميەکان وەك برپرس کاردەکات، ڕۆژانە توشی چەندين حاڵەت و دياردەی بەرتيلخواردن دەبێتەوە، کە تەنها بە واژۆ کردنی لە سەر کتابێك دەتوانێت ژيانی بگۆڕێت، ئەوە تا لە لاپەڕە (24)دا بەم جۆرە باس لە هەڵوێستێکی مراد دەکات" (فولان) کە بەڕێنەدەرێکی بيناسازييە، لە يەکێك لە کافێکانی شاردا سەفتەيەك پارە دەخاتە بەردەم مورادو داوای تەنها يەك واژۆی لێدەکات، ئەو سەفتە پارە هێندە زۆربوو کە مورادەی توانی " ماتڕۆك بۆ خۆی و کراسێك بۆ حەليمەو قاتێك بۆ منارکەی بکڕێت، ئەمە جگە لەوەی کە دەی توانی هەمويان بەرێت بۆ ڕيستۆرانت و ماسی بخۆن، خۆشی جگەرەی ئەمريکی بکێشێت. بەڕام مورادەڵێت من. (بەرتيل خۆر نيم)و بەتورە بونەوە تۆقێك دەکاتە سەرزەوی و دەڕوات.

لەم ڕۆمانەدا ئەوەی جێگای نيگەرانيە ئەوەيە، کە لە دواتردا و بەهۆی غدرەکانی کۆمەڵگەوە (مورادە)يش دەبێتە يەکێك لە پياوانی بەرتيل خۆری گەندەڵ، ئەگەرچی هەميشەش هەست بە تاوان و ئازاری ويژدان دەکات، بەڕام ئەوەی کە ڕووەدات لە ئەساسدا بەشێك نييە لە کەسايەتی (مورادە) بەڵکو ئەوە سيستمی حکومڕانی و ڕەفتاری ئاشکرای پياوانی حکومەتە کە کەسايەتی ئەم ناچار بەو گۆڕانە گەورەيە لەو دا دەکەن، مورادە تەنها قوربانيە، وەك چۆن مرۆڤ لەم جۆرە کۆمەڵگانەدا بون و ژيانی بەگشتی قوربانيەکی گەورەيە. ئەوەتا لە دواجاردا مورادەڵێت" ئای چەندە سەختە مرۆڤ هێندە ڕوناکبين و

هوشیار بێت، که باوەڕی بەهیچ بیانوویەك نەمابێت بۆ خراپەکاری و ناشیرینیەکانی کۆمەڵگاکەی و سەردەمەکەی و ناشیرینی مرۆڤایەتی و ناشیرینی مەرگ، ئاخۆ شەو لەم غەمە قووڵە ڕزگارم دەکات، یان مەرگ دێت و ئەم بارە قورسەی سەر شانم لادەبات.

تەکنیك وەك خاڵی بەهێزی ڕۆمانەکە:

تەکنیك یەکێکە لە هۆگەزە گرنگەکانی سەرکەوتنی ئەم ڕۆمانە، ئەویش لە ڕۆگەی سادە دەربڕین لە گۆڕانەوەداو قۆناغ دەربڕین لە واتادا، بۆ خۆشی ئەم تێکستە ڕۆمانێکی فرە هۆهێندی فرە کارەکتەرەو، تەمای سەرەکی چیرۆکەکەی باسکردنە لە دیاردەی هەژاری و خراپی سیستمی حکومڕانی و فراوانی دیاردەی بەرتیلخواردن و بڕاو بونەوەی ڤایرۆسی گەندەڵی لە ناو دامەزگاکانی حکومەتدا، ڕاوی گۆڕەوەی ڕۆداوەکان لەلایان چەند کەسایەتیەکەوە دەگێردرێتەوە، بەڵام جارێك لە هاو پەیوەستی لە نێوان گۆڕەوەکاندا هەیە، ئەم ڕۆمانە بەشێوەی دیالۆگی کورت و خێراو لە ڕۆگەی گرێچنی وردەوە، ڕۆداوەکانی پێکەوە بەسراونەتەوە، بەجارێك کە نوسەر لە ڕۆگەی ئەم جارە لە تەکنیکەوە سیحری خۆی لە خوێنەردەکات و وادەکات کە خوێنەر نەتوانێت بە ئاسانی دەست لە خوێندنەوەی تێکستەکەی هەڵگرێت.

پەیوەندی ئەم ڕۆمانە بە دۆخی هەرێمی کوردستانەوە:

هەروەك چۆن نوسەر کە (مەغریب)یەو خۆی دەڕێت گۆڕانەوەی چیرۆکەکەم باسکردنە لە واقیعی ژیانی هاوڵاتیانی مەغریب و بیرۆکەی ڕۆمانەکەشی لە ڕۆمانی نوسەرێکی (ئەندونیزیەوە) وەرگرتوە، ئاوهاش ئەم ڕۆمانە پەیوەندی ڕاستەخۆی بە شێوەی ژیانی هاوڵاتیانەوە هەیە لە هەرێمی کوردستان، چونکە لە ماوەی (26) ساڵی ڕابردووی حکومڕانی دەسەڵاتی خۆماڵیانەی کوردی، بەهۆی بڕاو بونەوەی فەسادو دیاردەکانی بەتیل خواردن لە دامودەزگانی حکومەتی هەرێمدا، چەندین هاوڵاتی و فەرمانبەری دڵسۆزی ئەم هەرێمە (موراد) ئاسا، کە لە ژیانێکی شەرەفمەندانەی پڕلە ئینتیما بۆ خاك و نەتەوەدا سەربەرزانە دەژیان ناچار بە تۆوگلان و توشبوون بە ڤایرۆسی گەندەڵی کران و لە ژێرفشاری هەژاریشدا خۆزانەکانیان هەڵوەشێنرانەوە. بۆیە بەبۆچوونی من خوێندنەوەی ئەم ڕۆمانە جیاواز لە زۆرێك لە تێکستەکانی کە بۆ ئەمە خوێنەرانی کورد پێویستە، چونکە ئەدەب و گۆڕانەوە خاڵی هاوبەشی مرۆڤەکانن و وەك چۆن ئازارەکانیان هاوبەشە، ئاوهاش چیرۆکەکانیان هاوبەشە، بۆیە کاتێك ئەم ڕۆمانە دەخوێنیتەوە، وادەزانیت (تاهیر بن جەللون) کوردەو

ەمانەکەشی بۆ واقیعی ئێستا ئێمە بەکوردی نوسیوە، ئەوتا نوسەر خۆشی دەربارەی ئەم ڕەمانە دەڵێت" ڕووداوەکانی ئەم ڕەمانەم لەم ڕۆژگارەدا و لە مەغریبی هاوچەرخدا ڕووەدەن و دەمەوێت تیایدا ئەوە بڵێم کە وەختێ بەدبەختی ڕووەکاتە دەرووی ئادەمیزادەکان، ئیتر با هەزاران کیلۆمەتریش لە یەکەوە دوورین و لە بارودۆخی جیاواز و لە ژێر ئاسمانی جیاوازدا بژین، بەڵام ئاستی هەمان هەواو هەوەس و کەڵکەڵە و فریوی شەیتانی دەبن" دەمەوێت لە دواجاریشدا لە دۆخەوە سوپاسی وەرگێری بەتوانا (ئازاد بەرزنجی) دەکەم بۆ وەرگێڕانی ئەم بەرهەمە جوان و ناوازەیەو ناساندنی بە خوێنەرانی کتێبخانەی کوردی.

پێش ێفراندەم و پاش ێفراندەم … کامەران چروستانی

لە ئێستادا پرسی ێفراندەم یەکێک لە گرمترین باسکانی هەموو چین و توێژکانی کۆمەڵگای کوردی و وەها چاوەڕوان دەکرێت ئەمساڵ ئەو پرسەی دەنگدانێ ئەنجام بدرێت. هاوکات هەروەک هەموو پرسێکی دیکەی شۆقامی کوردی بووە بۆ چەند ئاراستە و بۆچوون و لێکدانەوەیەکی جیاواز، کە ئەمەش دیاردەیەکی ئاساییە و بگرە بەشکە لە ڕاستیدا دیموکراسییەکەی کۆمەڵگای کوردیمان.

هەرچەندێک تەفسیر و ڕوونکردنەوە بۆ ئەو پرسە دابنرێت، ڕاستییەک هەیە کە ئەویش ئەوەیە: ئاسانترین هەنگاو بریتییە لە جێبەجێکردنی خودی دەنگدانی ێفراندەمەکە، بەڵام ئەوەی کە لە ئەنجامدانی ئەو ئەو پرسیە گرانتر و ئاڵۆزترە بریتییە لە قۆناغی پێش ێفراندەم و قۆناغی پاش ێفراندەم، هەروەها ئەو پرسیار و پرس و بۆچوونانەی ڕووبەڕووی هەردوو قۆناغەکە دەبنەوە.

وەک واقیعێک لە ئێستادا کۆمەڵگای کوردی بۆ یەکێک لە قورسترین قۆناغکانی خۆیدا تێدەپەڕێت، کە جگە لە هەڕەشەی داعش، کە هەڕەشەیەکە بۆ سەرجەم ناوچەکە، بەڵام قەیرانی ئابووری بارێکی گرانی دیکەیە بەسەر شانی کۆمەڵگاوە و لێگەڕێ خەیدا کەشەی دیکەی بۆ

سەرجەم سوچ و کایەکانی ژیانی تاک و کۆمەڵگای هانیوە. هەتا ئێستاش هیچ تروسکاییەک بەدی ناکرێت، ئایا لە ئایندەیەکی دوور یان نزیکدا ئەو قەیرانە بە شێوەیەک لە شێوەکان چارەسەر دەکرێت یان نا.

جگە لەمەش پەکخستنی پەرلەمان، دوورخستنەوەی هەندێک وەزیر لە پێستەکانیان، سەبارەی کێشەی سیاسیی ناوخۆیی نەوان حیزبەکان بابەی بەسەر ژیانی سیاسیی کوردستاندا کێشاوە، نەبوونی هیوایەک بە ڕێکخستن و یەکبوونی دەنگی کورد هەکارەکی دیکەیە، کە تاکی کورد دەخی سیاسیی ئێستای کوردستان لە چوارچێوەی بەرژەوەندییەکی حیزبی و خزمەتکردنی ئاجیندای دەرەتانی دراوسێدا ببینێت، جگە لە دابەشبوونی دەسەڵات بەسەر دوو ناوچەی سەوز و زەرد هەمیشە مرۆڤی کورد دڵگەرانتر و بە یادەوەریە ناخۆشەکانی شەڕی براکوژی سالانی نەوەدەکان.
بە کورتی و بە کوردی: نە کۆمەڵگا متمانەی بە دەسەڵات و حیزبەکان هەیە، نە حیزبەکانیش لەنەوان خۆیاندا متمانەیان هەیە و ئارەزوویەکی ڕاستەقینە بە ڕێکخستن و چارەسەرکردنی کێشەکان لە ئارادا بوونی نییە.

لەناو هەموو ئەم قەیران و کێشە ناوخۆییانەدا بەڵایەنی کەمەوە پەیوستە کێشەکی گونجاو بە تاکی کورد دەستبەر بکرێت، بە ئەوەی کۆمەڵگا بە بەشداربوون و دەنگدان لە گشتپرسیەکەدا هان بدرێت، نەوەک "تاکی کورد" بکرێت بە ئامرازێک بە دەنگدانی پرسەکە: واتە ئامانجی پرسەکە دەبێت تاکی کورد بێت، نەک کارستەی پرسەکە. ئەمەش بگومان کاتێک ڕوو دەدات ئاگەر بەتوو لە قەناغی پێش ڕیفراندەمدا سەرجەم لایەنە پەیوەندیدارەکان "بە ئامانجکردنی تاکی کورد" بخەنە سەر زەمینەی واقیع، ئەویش لە ڕێگای چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی، کە باری ژیان و ناخی تاکی کوردیان قورس کردووە. کاراکردنەوەی پەرلەمان، ڕێکخستنی حیزبەکان، یەکخستنی شەقامی کوردی سەرباری جیاوازیی بۆچوونەکان، یەکدەنگیی سەرکردایەتی کوردی، بە نیشتمانیکردنی پرسی ڕیفراندەم بەشکن لەو هەنگاوانەی کە پەیوستە دەسەڵاتداران، سەرکردە و حیزبەکانی کورد پێش ئەنجامدانی گشتپرسیەکە، چونکە ئەو گۆڕاوە فرەلایەنییەی کۆمەڵگای کوردی تیایدا دەژی، تەنها تروسکایەکیش نابەخشێت بە ناخی تاکی کورد بە ئایندەیەکی باشتر جا ئاگەر لەناو سنووری دەوڵەتی عێراقیدا بمێنێتەوە یاخود ببین بە دەوڵەتێکی سەربەخۆ.

جا ئایا ئەم ڕیفراندەمە دەکرێت بە پرسێکی نیشتمانی و سەرجەم حیزب و لایەنە سیاسییەکان یەکیز بەشداری تێدا دەکەن یان نا؟ ئایا

لایەنە سیاسییەکان بە چ ئامانج و مەبەستێکەوە لەو پرسیارە دەوانن؟ ئایا کوردستان دەبێت بە یەکەم ناوچە لە هەموو جیهاندا، کە ڕیفراندەم بەبێ بوونی پێرلەمان ئەنجام بدات و لەژێر پەردەی ڕکەوتنی چەند حیزبێکدا ئەو پرسیارە ئەنجام بدرێت؟
ئۆگرەکانی پاش قەناغی گشتپرسی گەلێکن، چونکە بەر لە هەموو شتێک ناوچەکە بە قەناغی گەڵانکاریەکی گەورەی بالانسی هێز و نەخشەی جیۆپۆلیتیکدا دەڕوات. هەر ئەمەش وای کردووە، کە دەرگای هەموو گەڵانکاریەکان واڵا بێت. بگومان ئایندەی کورد لە عێراق و سوریاش دەکەونە بەر شاڵاوی ئۆگری ئەم گەڵانکاریانە. هەموو ئەم ئۆگرانە و هێرشەها باری واقیعی سیاسی ئێستای کوردستان چەندین پرسیاری بە وەڵام لە ناخی تاکی کورددا دروست دەکات.

ئایا ئامانجی ڕاستەقینەی پرسیی ڕیفراندەم چییە؟ ڕاستە لە سیاستدا هەموو شتێک بە ئاشکرا ناوترێت و باسی لێوە ناکرێت، بەڵام ئامانجەکانی گشتپرسییەکە هەرچییەک بن، ئۆگرەکان دووانن: دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردی یاخود ڕیفراندەمەکە وەک کارتێکی فشار لەسەر بەغدا بەکار بهێنرێت. لە ئۆگری یەکەمدا تاکی کورد واقیعی ناتەبایی سیاسیی کوردی، نەبوونی سەروەریی یاسا و کارکردنی حیزبەکانی دەسەڵات لە بەرژەوەندی خیانەتدا دەبینێت. ئەمەش وەناکردنی قەناغی پاش "دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی"یان لەلا دروست دەکات، کە جگە لە ئۆگری بەرەو دیکتاتەربوونی دەسەڵات، ئۆگری سەرهەڵدانی کێشەکی نائارام و ناجێگیر لە کوردستاندا هیچ شتێکی دیکە بەدی نەکەن، ئۆگر بەتوو حیزبە کوردییەکان بە هەمان شێوازە بیرکردنەوە دەسەڵاتی دەوڵەتی کوردی بەهێز بکەن. بەڵام ئایا هەڵکار و هاندەر چییە بۆ ئەوەی شێوازی بیرکردنەوە و بەهێزبردن بگۆڕن، لە کاتێکدا لە ساڵی ١٩٩١ هەتا ئێستا هەمان کەسایەتییەکان پێتە سەرکییەکانی یاریی سیاسییەکانی کوردستانیان لە دەستدایە. ئایا ئۆگری ئەو هەیە وەکو باشووری سودانمان لێ ڕوو بدات، کە لایەنە ناتەباکانی ئەو کێمارە نوێیە هەندێک جار پێنا دەبەنە بەر بڕپرسانی سودان بۆ ئەوەی نەوەندگیریان بە بکەن و چارەسەری کێشەکانی نەوانیان بکەن؟
هاوکات تاکی کورد چ ئاسایەکی ڕووناک لە دروستبوونی دەوڵەتێکی کوردیدا بەدی بکات، لە کاتێکدا ئەمە لە چوارچێوەی دەوڵەتێی عێراقیدا و لە نەبوونی وەزارەتی بەرگری و دەرەوەدا (لە هەموو دەوڵەتێکدا ئەو دوو وەزارەتە بەشکی پارەی زۆر لە بودجە ئادکشن) بەڵام حکومەت ناتوانێت نە نیوە موچە و نە چارەکە موچە و نە پارەی خانەنشینان بە شێوەیکی دروست بدات، ئەی ئۆگر ببین بە دەوڵەت؟

ئەگەر لە ئستادا بشک لە موچەی ئەم بش و ئو بشی دامودزگاکانی حکومەتی کوردی لە بغدادو بت و ئەگەر پشتیگریەکی دارایی لە حکومەتی ناوندیو بە دابین بکرت، ئەی دوای دروستبوونی دوەتی کوردی بارودخی ئابووریمان بەرەو کو دەوات؟ لە کاتکدا لە بردوامبوونی ئەم قیرانە ئابووریدا هنارد کردنی ژربژری تنکرە نوتکانی بەرپرسان و دسەاتداران هتا ئەم ساتش هەر بردوامە. لەو گشنیگایو تاکی کورد مافی خیەتی کە شبین و بە هیوا بت بەرامبەر بە ئایندەی ئابووریی دوەتکی کوردی سربخ.

کمگای کوردی لە ئستادا لە قیرانکی فرلاینەدا دەژی لژر سرکردایتییک، کە ٢٦ سا ئەم هرەمە بوو دبات، بەرهمی بباز و سیاست و پلان و پرژەی ئەم سرکردانە لەو قیرانانەدا بەدی دکرت، کە کمگای کوردی تیایاندا دەژی. پرسیارکە ئویە: لە همان ئەم کسایتییانە و لە همان بیروبچوون و بیازی ئەم بزانە تاکی کورد هیوای بە چ باشتربوون و چاکسازییک هبت، کە لە استیدا هر خیانن هکاری سرجەم قیران و ئەو گندیانەی کە سرتاپای هرەمی گرتتو؟

خ ئەگەر پرسەی یفراندم تنها کارتکی فشار بت لسر بغدا، ئەوا لرشدا هندک پرسیار و سرنج دنن ئاراو: ئایا ئەو فشارە لە بژوەندی حیزبیدا بکار دهنرت یاخود لە بژوەندی نیشتمانیدا؟ سردانی ئەم دووایەی شاندی پارتی دیموکراتی کوردستان بە بغدا پیامک بوو بە سرجەم لایەنکان، کە پارتی دیموکراتی کوردستان ئەو لایەنیە کە هموو کاتک دتوانت تاکلایەنانە گفتوگ لگ هر لایەنکدا بکات و هر ئویشخاوەنی ئەو پرسیە و ئنجام و کاریگریەکانتی،ئگینا بە لایەنی کموە بە گفتوگکردن لگ بغدادا سبارت بەو پرسە نیشتمانییە دبووایە ئندامانی یکتییان لگدا بووایە ئگەر بتوو ئەو پرسە لە وانگەی ئەوانەوە "نیشتمانی" بت. سرهدانی ئەم گومانش لە مژووی نونرایتی و چالاکیی حیزبە کوردییکانەوە لە بغدا سرچاوە دگرت، کاتک ناتبایییکی سیاستی ناوخی کوردستانیان دگواستەوە ناو بغدا، جگ لەوش هندک جار حیزبە کوردییکان لپنهاوی ئەوی بشکی زرتر لە شیرینیی ککەکی بغدایان دست بکوت هنگاوکی تاکلایەنیان ناو، ئەگرچی لە بژوەندی استقینەی کورددا نبووبت.

دامزراندن و بوەبردنی دوەتک زانستە بر لەوی دروشمی

بریقەدار بێت، جێبەجێکردنی هەنگاوەکانێ بەر لەوەی بازدانێک بێت، پرسیارەکە هەموو تاکەکانی کۆمەڵگای لێ ژێرسایەی خۆیدا کەدکاتەوە نێک موکی لایەنێکی دیاریکراو بێت، هەر بۆیە دەسەڵاتی کوردی، سەرکردە، بەرپرسان و لایەنە کوردییەکان گەلێک ئەرکی نیشتمانییان لەسەر شانێ بە ئەوەی ئەم پرسە لەناو چوارچێوەیەکی نیشتمانیدا پێناسە بکەن. ئەگینا تاکی کورد لەناو گێژاوی ژینگەیەکی نالەباردا دەخرێتە ناو پرسەیەکەوە، کە ئایندەیەکی نادیار و بێهیوا چاوەڕوانی دەکات.

نزیکبوونەوەی پێدەچێ بۆ ئەمریکا و پێچەکردنی یەپەگە و هاوپەیمانەکانی جەگای نیگەرانییە:

زاهیر باهیر –لەندەن
13-05/2017

هاوکێشە سەربازیی و سیاسییەکان و دەستایەتی و نەیارێتی لە نێوانی هێزەکانی ڕۆژاوادا لە بەرانبەر ئەمریکا و ڕوسیا و تورکیادا بەبەردەوامی لە گەشەندایە. دینەمۆی ئەم گەشەکارییەش زۆر بە کەمی پەیوەندی بە داعش و هێزی ئەوانەوە هەیە ، بەڵکو زیاتر پەیوەستە بە پاوانخوازیی و بەرژەوەندییەکان و مل ملانێ لەسەر دەسەڵات لە نێوانی ئەمریکا و ڕوسیا و تورکیا و وڵاتانی دیکەی ناوچەکەشەوە.
ئەوەی کە لە ئێستادا دەبینرێت گەیشتنی بە لێشاوی چەکی قورس و سووکە لە لایەن ئەمریکاوە بە هێزی سوریای دیمەکرات، کە ئەمەش هەکاری زۆری هەیە . وەک ای جیاوازی ئەو هەکارانە، بەڵای من بە ئەمەیەك کە هاریکاریی ڕۆژاوا دەکەیەن دەبێت ئەمە جەگای نیگەرانییەکی یەکجار زۆرمان بێت ، لەبری شادومانیمان . ئەویش لەبەر ئەم هەکارانە:

یەکەم: ئەمریکا لەسەردەمی ئۆبامادا، لە بەرانبەر ڕووسیادا بەرەو لە دەستدانی نفوس و کێشی سیاسی دەبووەوە، کە ئەمەش کارەکی نەشیاوە لە ئەمەدا. چونکە ئەمریکا هەتا بەی بکرێت لە هەوڵی ئەوەدایە کە خەی گەورەی مەیدانەکە بمێنێتەوە ، لەڕشدا بە ئەوەی کە ئەو ھەڕەشەت بگەڕێت پشتگیرییکردنی هەزە کوردییەکانە لەوە، ئەویش نەك لەبەر بەرژەوەندی کورد ، بەڵکو تەنها خودی خەی.

دووەم: بە دەستەمکردنی هەزە کوردییەکانە و لەدەستدانی شەرەتی باشیان و ناوبانگی ئازادیخوازانەیانە کە سەراپای جیهانی پەکردبووەوە . هەروەها ئەمریکا دەیەوێت کە بیانکاتە هەزەکی ئاسایی لە ئەستادا بە بەدەستهێنانی مەبەست و ئاماجەکانی، کە ئەمەش باشترین ھەگایەکە بە ناجەماوەییبوونیان و بە شەرەتکردنیان.

سێیەم: دابینی ئەو هەزەیە لە پەکەکە و کەمکردنەوەی هەژموونی پەکەکە لەسەر ھەڕاوا. ئەمریکا کار لەسەر بچەاندنی تەواوی پەیوەندی یەپەگە لەگەڵ پەکەکە دەکات.

چوارەم: دەبەتە هەی تووندکردنەوەی تورکیا لە کورد و دەستتەوەردانی ئاستەوخۆ لە ھەڕاواو هەشی دەندانەی دیکە بە سەریان و هەروەها بە سەر قەندیل و شەنگالیش .

پێنجەم: چەکردنەوەی شەکە و لاوازکردنی هەزە کوردییەکانە هەم بەدانی قوربانی زیاتر و هەمیش بە لەدەستدانی ئەو شەرەت و ناوبانگەی کە هەتا ئێستا هەیان بووە . ئەمە جگە لەوەی کە شەی داعش و گەورەکردنی قەبارەی هەزی سوریای دیمەکرات، لەلایەکەوە زیاتر دەیانکاتە وابەستەی ئەمریکا و وەاتانی ھەڕاوا لە لایەکی دیکەوە ئامانجی لەناوبردنی داعش دەکاتە ئامانجی سەرەکی، کە ئەمەش لەسەر حسابی بە هەزکردن و پێشنەکەوتنی کەنفیدراسۆنەکان دەبەت. چەندەکیش ئەم هەزە سەرکەوتنی زیاتری سەربازیانە بەدەستدبهێنەت و شۆنی زیاتر بگرەت، ئەوەندە زیاتر پەگەی سیاسی و کەمەایەتی و ئابووریی ، لە ھەڕاوادا لەدەستدەدات. هەروەها گەورە بوونی قەبارەی هەزی سوریای دیمەکرات و پەیدە لەسەر حسابی خەسرییەکان و بزوتنەوەی تەقدەمە.
بە گوەرەی ئەوەی کە دەیزانین ژمارەی شەکرانی هەزی سوریای دیمەکرات ٥٠ هەزار کەسە. ئەگەر تەنها لەم ژمارە زرە تەنها ١٠ هەزاریان خەریکی کارکردن بوونایە لە کەگە کشتیارییەکان و هەرەوزییەکان و دروستکردنی قوتابخانە و خەستخانە و خانووبەرە بوونایە، ئێستا ژیان لە ھەڕاوادا شتکی دیکە دەبوو.

شەشەم: پاش ئەوەی کە دەرکەوت بزوتنەوەیەکی وەکو ڕۆژاوا لە ناوچەکەدا ڕوینەدا وەکو پشتوپەنایەك بۆیان هەروەها هاریکاریی و کۆمەکی نەونەتەوییەیش نەگەشتە ئاستەکی کاریگەر، ئیتر مانەوەی ڕۆژاوا و هێزەکانی بەستراوەتەوە بە مانەوەی داعشەوە . کەی داعش نەما ئەو کاتە سەرەی ڕۆژاوا دێت، یاخود لەو پێی باشیدا کورد لە ڕۆژاوادا دەبێت ئازی بێت بەوەی کە بۆی دیاری دەکرێت ، نەك بەوەی کە خۆی دیاریدەکات، ئەمە نەك هەر لە ڕوی داخوازییەکانەوە بەڵکو لە ڕوی بوونی سیاسیی و پێیوەندی دیبلۆماسیشی لە تەك دەوڵەتانی دەوروبەر بەتایبەت حکومەتی هەرێم و تورکیا و سوریای ئێستاو داهاتووش.

حەوتەم: هەبوونی داعش وەکو هێزێك لەوەدا هاوکێشەیەك دادنێت بۆ پێگەی سیاسی و سەربازیی کورد. دوای بەزاندنی داعش لە موسڵ و لە ڕەقە ، وەکو پێشتریش پێشبینیم کردووە لەدانی هێزەکانی ڕۆژاوا و پەکەکە ئەو پێی چاوەڕوانکراوە کە ئەمەش ڕەنگە لە کاتایی مانگی ئاب یاخود ئەیلوول- دا ڕووبدات ، لەو بارەشدا ئەگەریی هاتنەناوەوەی ئاستەوخۆی تورکیایە بۆ هاوکاریی پارتی . ئەم شەڕەش ماوەیەکی زۆر لە لایەن تووڕکیا و وڵاتانی ناوچەکە و بارزانی و بۆ ئاگەداری ئەمەریکاو بریتانیا پلانی بۆ کێشراوە و کارەساتیش لێگەڕێ خەیدا دەهێنێت.
هەشتەم: نزیکبوونەوەی پەیدە و هێزی سوریای دیمۆکرات دەبێتە هۆی تووڕەبوونی ڕوسیا، ئەمەش ڕەنگە سەرنجامەکەی گرانی هەڵوەستی سوریا بێت لەژێر داوای ڕوسیادا، گەر ئێستاش نەبێت ، ڕەنگە لە ئایندەدا. ڕەنگبوایە گەر پەیدە ئەو نزیکبوونەوەی لە ڕوسیاوە بوایە باشتربوایە چونکە ڕوسیا هاوپەیمانێکی زیاتر متمانە پێکراوە تاکو ئەمەریکا. هەروەها لەوە دەکات کە ئێستا لە دەستداتدا بەهێزتەوە و زیاتریش گوێ بە ڕوسیا دەگرێت. ئا لەو بارەدا دوای وەستانی شەڕ ئێستا لەژێر فشاری ڕوسیادا لە ڕۆژاوا دەگەڕا، تاکو ئایندەیەکی باشتری هەبێت ، باشتر لەوەی کە ئەمەریکا و ڕۆژاوا ڕەنگە بۆی دیاریبکەن.
بۆ ئەی من لە دوای جەنگی کۆبانی و ڕزگارکردنی گوندەکانی ئەو دەڤەرە، دەبوایە یەپەگە و یەپژە هەر لە هەوڵەستی بەرگریی-دا بمانایەتەوە، لە بری هەڵشکاریی. دوای ئەو جەنگە پاڕوانانە و هاتنەناوەوەی ئەمەریکا و ڕوسیا، شەڕەکە لەشەی هێزەکانی ڕۆژاوا و پەیدە تا ڕادەیەکی زۆر دەرچووە و بووە بە شەڕی ڕوسیاو ئەمەریکاو تورکیا و سوریا. هاوکاتیش پەیدە دەبوایە باشتر مامەڵەی گەڵانکاریەکان و هاوکێشەی هێز و بەرژەوەندی ڕۆژاوای بکردایە .

هەروەها دەبوایە پێدەدەستەاتی زیاتری بە تەقدەم و خەبەوبەرییەکان بهەایەتەوە تاکو ئەوان بەزەرینە بیار لەسەر شەە و ئاشتی بدەن.
ئێستا بە ئاشکرا دەبینین کە سروشت و ئاەاستە و جەوهەری شەەکە گەەاوە و بووەتە شەەی زلهەزەکان و هەندەك لە وەاتانی ەەژاواو حکومەتەکانی ناوچەکە بە هەرەمیشەوە. ئەم شەەش شەەی پاوانخوازیی و بەرژەوەندی سیاسیی و ئابووریی هەموو ئەو لایەنانەیە، نەك کورد لە ەەژاوادا.
بە بەدبەختی، ئەم بارودەخەی ئێستا ، لەوە ناکات سەرەنجامەکی باشی هەبەت. لەوە دەکات کە داعش لە موسڵ و ەەقە دەرکران ئەو کاتە شەەکە بکەوەتە ەەژاوا و شەنگاڵ و قەندیل. وەکو پێشتر ئاماژەم پێکرد ئەمە پلانە و لە لایەن بارزانی و تورکیاوە بە ئاگەداریی ئەمەریکا و بریتانیا و ئەەمانیا و ەەنگە ئەرانیش لەی بە ئاگابەت.

Zaherbaher.com

پەەفیسەر قەناتی کوردە: ژیان و بەرهەمەکانی … نووسینی: زانکۆ یاری

نووسەر و زانای مەزنی کورد، پەەفیسەر قەنات کەاشڤیچ کوردیەف (Prof. Qanatê Kalashevich Kurdo) لە 30-9-1909، لە گوندی سڵسز (Sûsiz) سەر بە پارێزگەی قارسی (Qersê)باکووری کوردستان (دەوڵەتی عوسمانی)، لەدایکبووە و ناوی تەواوی "قەنات کۆی کوردە کۆی کەلەش کۆی خدر" بووە.

لەکۆتایی جەنگی یەکەمی جیهانی لەساڵی1918 ، کە تورکەکان بەسەر ئەرمەندا زاڵبوون، لە دوایی دەساوێژی دەوڵەتی فاشیستی تورکدا، بنەماڵەی قەنات و خەڵکی ئاواییەکەیان خۆیان لەچنگی تورکەکان ڕزگار کردوو بەرەو ناوچەی ئاپارانی (Aparan) سەر بە پارێزگەی بڕیڤانی ئەرمەنستانی ژێر دەستی ووسیا (یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو –USSR) کەوتنەە و لە گوندی کەربلاخ (Kurbolakh)نیشتەجێ بوون،

خەڵکی گوندەکە هەموویان کوردبوون و هەر لەو ساڵەدا تورکەکان ناوچەی ئاپارانیان داگیر کرد، بەتایبەتی گوندەکانی کورد، بۆیە ماڵی قەنات ماوەیەك دەربەدەر بوون و لە دواییدا گەڕانەوە ئاپاران. باوکی کە پێشتر جوتیار بوو، بە حەماڵی گوزەرانی دەکرد، هەروەها بنەماڵەکەیان لەسەر ئایینی ئێزیدیش بوون.

لە ساڵی1920 دا ڕووسیان کردە گورجستان و لە شاری تەبلیس (Tbilisi)سەقامگیر بوون و ملیان دایە هەنجبەری، باوکی لە1921 دا کۆچی دوای کرد و پەروەردە کردنی ئەو کوڕە 12ساڵییە کەوتە ئەستۆری دایکی. لە ساڵی 1922، لە قوتابخانە شەوو ڕۆژیەکەی هاگۆب گازاریانی ئەرمەنی ناسراوبە لازۆ (Hagop “Lazo” Ghazaria)دەستی بەخوێندن کرد و ئەو زانایە بە پیتی لاتینی ئەرمەنی فێری کوردی بوو و دوایی ژنەکەشی زمانی ئەرمەنی فێری کرد.

قەناتی کوردۆ لەساڵی 1928دا خوێندنی سەرەتایی لەو قوتابخانە تایبەتیە تەواو کرد، هەر لەو ساڵەدا لەگەڵ هەندێک لە لاوانی کوردی ئەرمەنستان وەکوو عەرب شەموو (Erebê Şemo)لەگەڵ هەجدە لاوی دیکە بۆ شاری لێنینگراد (Leningrad)ڕۆکەوتن. قەناتیش لەگەڵ ئەم گرووپە بوو و لە ئەنستیتۆی زمانناسی (زمانە زیندووەکانی ڕۆژهەڵات) دەستی بە خوێندن کرد، ئەم گرووپە دوای ماوەیەک یەکەم گۆڤاری کوردی بڵاو دەکەنەوە. پاشان لە ڕشتەی زمان و ئەدەبی کوردی زانستگای پترزبۆرگ (Petersburg) وەرگرۆا و لە کۆلیژی کارگەران لەشاری لێنینگراد وەرگیراو لەساڵی 1931دا ئەو کۆلیژەی تەواو کرد، کە بەرامبەر قۆناغی ناوەندی و ئامادەیی بووە و لە کۆتایی ئەو ساڵەدا قەنات و دوو هاوڕێی کوردی کۆلێژی زمانەوانەی زانستگای لێنینگراد وەرگیران. لەساڵی 1936دا کۆلێژی ڕۆژهەڵاتی لە ئەنستیتۆی مێژوو و توێژینەوەی ئەدەبی و زمانناسی لە لێنینگراد تەواو کرد و هەر ئەو ساڵە لە بەشی دوکتۆرا وەرگیرا. لە 20ی پووشپە ی 1940دا بەرگری لە تێزەکەی (لە مەڵ زمان و ئەدەبی کوردی) کرد و پلەی دوکتۆرای وەرگرت. لە دوایی جەنگی جیهانی دووەمیش وەکوو مامۆستای زمان و ئەدەبی کوردی وانەبێژ بوو.

لە ساڵی 1941دا خوێندنی باڵای تەواو کرد و بڕوانامەی دوکتۆرای وەرگرت و لە پەیمانگای ئەسنۆگرافیای ئەکادیمیای زانستی سۆڤیەت دامەزرا، دوای ماوەیەکی کەم نێردایە “فابریقەی شەفەقی سوور” تا مانگی شوباتی 1942 دوکتۆر قەناتی کوردۆ لەساڵی 1945دا بووە ئەندامی پارتی کۆمۆنیستی ڕووسیا و لەپاش جەنگ بوو بە مامۆستا و زمانی کوردی بە خوێندکارانی بەشی ئێرانی دەگوتەوە. لەساڵی 1947ەو

تاکوو 1960 سکرتەری لیژنەی ناوچەی پارتی کۆمۆنیستی پەیمانگەی ڕۆژهەڵاتناس بووە لەو شارەی لێنینگراددا تاکوو ساڵی 1958قەناتی کورد و ئیسحاق سوکەرمان (Îsahak Sûkêrman)و مارگریت ڤودینکۆ (M. B. Rūdankū) لە بەشی ئێرانی پەیمانگای ڕۆژهەڵاتناسی خەریکی کوردناسیی بوون.

لەساڵی 1958دا بەشی کوردناسی لە ئێنستیتۆی ڕۆژهەڵاتناسیی سن پترزبۆرگ بە یارمەتی ئێربەللی ڤووسی (Hovsêp Orbêlî) سەرۆکی پەیمانگای ڕۆژهەڵاتناس جیاکرایەوە و بووە بەشێکی سەربەخۆ. لە دوایی یەک ساڵ ئەم بەشە بە قەنات سپێردرا و هەتاکوو مەرگی خۆی ئەم ئەرکەی بە ئەشق و ئیرادە بەسەر برد. ئەم پیاوە مەزنە لە 8ی 1947ە وە مامۆستای یاریدەر بوو، لە 23ی 1950وە بە باسکارێکی زانستییانە، لە بەشی دیراساتی ئێرانی سەر بە ئەنستیتۆی تۆژینەوەی ڕۆژهەڵاتی لێنینگراد دامەزرا و دوای دامەزراندنی بەشی دیراساتی کوردی، لە ساڵی 1955وە کرایە سەرۆکی بەشی زمان و ئەدەبی کوردی ئەو کۆتایی ژە. (لەسەرەتادا ئێربەللی خۆی بووە سەرۆکی، بەڵام لەدواییدا دوکتۆر قەناتی کوردۆ بە سەرۆکی بەشەکە هەڵبژێردرا). مامۆستا قەنات لە ساڵانی (1939-1941) و (1945-1953)دا لە زانستگای لێنینگراد وانەبێژ بوو و لە ساڵانی (1939-1941)دا لە بواری دیراساتی کوردیدا باسکاری زانستییانەی ئەتنۆگرافیا بووە.
ئەوەی شایانی گوتنیشە دوکتۆر قەنات لە ساڵی 1968دا بڕوانامەی دکتۆرای "ناووك" واتە دوکتۆرای زانستەکانی وەرگرت و پلەی زانستی بووەتە پڕۆفیسۆر. هەروەها قەنات تەنیا ئەندامی دەرەکی کۆی زانیاری کورد لە کوردستانی ئێراق بوو.
کوردناس، پڕۆفیسۆر قەنات، هەتاکوو ڕۆژی کۆچی دوایی لە 18ی نوامبری 1985دا (5ی ربیع الاول 1406 ه.ق) وەك سەرۆکی بەشی کوردی و زانایەکی مەزنی کورد و کوردناسێکی دڵسۆز و لێهاتووی نەتەوەکەی خزمەتی زمان و وێژەی و مێژووی کوردی کرد و بەڕۆز و حورمەتی زۆرەوە لە شاری لێنینگراد بە خاك سپێردرا. پڕۆفیسۆر قەناتی کوردۆ گەلێك بەرهەمی بەنرخی نووسیوە و بڵاوی کردۆتەوە. بەو بابەتانەوە کە لە کوردیەوە بۆ ڕووسی وەرگێڕاون، زۆرتر لە 100تۆژینەوەی زانستییانە لە بواری ئەدەب و مێژووی کوردەوە نووسیوە کە دوایی لە گۆڤار و ڕۆژنامە بەناوبانگەکانی جیهاندا بڵاوە بوو.

هەندێ لە بەرهەمەکانی:
1-تەحویری مێژووی کورد لە زانستی مێژوویی بڕوازیی فارس، (1954)
2-خەباتێر ئابۆقیان وەکوو کوردناس و ئەسنۆگراف، (1955)

3-بیروباوەڕی ناڕاست لەبارەی زمانی کوردییەوە، (1955)
4-پەرتووکی ڕێزمانی کوردی – ئێرەوان، (1956)
5-کورد لە پەرتووکی نەتەوەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، (1957)
6-ڕێزمانی کوردی (دیالێکتی کورمانجی ژوور)، مۆسکۆ، (1957)
7-فەرهەنگی زمانی کوردی بۆ خوێندکارانی سەرەتایی، مۆسکۆ،(1957)
8-دیرۆکەکانی ڕۆستەمی زاڵ لە نێو کوردەکان، بە زمانی ڕووسی، مۆسکۆ، (1976)
9-کۆمەڵێک لە چیرۆکە فۆلکلورەکانی کوردی، چاپی بەغدا، (1978)
10-ڕێزمانی کوردی (بە هەر دوو دیالێکتی کورمانجی ژوورو و ژێرۆ)، مۆسکۆ، (1958)
11-فەرهەنگی (کوردی-ڕووسی)، مۆسکۆ، (1960)
12-زمانی کوردی، لە زەنجیرەی (زمانەکانی دەڤەری ڕۆژهەڵات و ئەفریقا)، مۆسکۆ، (1960)
13-پەرتووکی کوردناسیی، (1961)
14-وەرگێڕانی چیرۆکی سێقا حاجی بە ڕووسی، مۆسکۆ، (1962)
15-زمانی کوردی، چاپی فرانکفۆرت ئاڵمانیا، (1981)
16-فەرهەنگی کوردی – ڕووسی شێوەی کورمانجی باشوور، (1983)
17-فەرهەنگی کوردی سۆرانی – ڕووسی ، (1983)
18-ئەحمەدی خانی و بەرهەمی وێژەیی.
19-دروستبوونی وشە لە زمانی کوردیدا.
20-کوردی سۆڤیەت لە وێژەیی کوردی دەرەوەدا.
21-بیروباوەڕی قارەمانیەتی لە بەرهەمی وێژەی ئەحمەدی خانیدا.
22-وەرگێڕانی چیرۆکی دەمدەم و قەڵا بە ڕووسی.
13-لێکۆڵینەوە یەک بۆ کوردی زازاکی.
24-ئیزدی و مێژووی ئیزدیەکان..
25-لێکۆڵینەوەیەک بۆ ئەدەبی زارەکی کوردی. …

سەرچاوەکان:

-1کاشۆڤیچ کوردۆیۆف، قەنات، کوردناسیی. و: ڕەوف حەسەن، وەزارەتی ڕۆشنبیری (بەڕێوبەرێتی خانەی وەرگێڕان)، سلێمانی 2007.
-2روحانی، بابا مردوخ، تاریخ مشاهیر کورد (عرفا، علما، ادبا، شعرا)، جلد دوم، چاپ سوم-سروش 1390.
-3 خەزنەدار، دوکتۆر مارف مێژووی ئەدەبی کوردی، سەدەکانی چواردەم-هەژدەم، چاپی یەکەم، بەرگی دووەم، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر، 2003.
-4یاری، زانکۆ، زبان و ادبیات کوردی، پیشینه و مسایل اجتماعی- مقاله، بخش سوم (نامدران کورد در ترکیه)، خاکەلێوەی .1395

-5
سالیا_زانا_ونقیسەر_کور_Http://www.kurdipedia.org/lng=1&q=100
د_قەنا تێ_کوردێ
Boyik, Eskerê (27 October 2004), Qanatê Kurdo: Zanyarê Kurd-6
Ê bi Nav Û Deng original (PDF) in Kurdish, Peyama Kurd
(published 5 November 2004), p. 15, retrieved 30 December 2016
.
zanko.yari@yahoo.co.uk

نووسینی: زانکۆ یاری
کارناسی زمان و ئەدەبی ئینگلیزی

★نەرجسیەتی قەزافی لە ڕۆمانی "دواهەمین شەوی سەرک"دا … نوسینی: درێو مهدی

ئەم پاش دوو ڕۆژ لە خوێندنەوەی ئەم ڕۆمانە بووم‌وە کە ڕۆمانێکی قەبارە مام ناوەندە بە بڕی ٢٢٩ لاپەڕە.
ڕۆمانەکە لە نوسینی نوسەری جەزائیری "محمد مولسهول" ناسراو بە "یاسمینە خەزرا"یە و وەرگێڕی کورد "ئازاد زەرزنجی کردوێتی بە کوردی و ناوەندی ئەندێشە چاپ و بڵاوی کردۆتەوە.

بە بۆای فەیلەسوفانی بواری دەروناسی نەرجسیەت"خود پەسەندی" یاخود "خود شەیدایی" جۆرێکە لە تێکچوونی کەسێتی کە هەستکردنێکی نا ئاسایی بە خۆشویستنی خود و خۆ بەگەورە زانین.

ئەگەر بە وردی سەرنجێک لە قەناغەکانی ژیانی دیکتاتۆرەکان بدەین دەبینین گەیشتنە لوتکەی "نەرجسیەت" تیاندا وایکردووە کە لە عەرشی فەرمانڕەوایی بهێنرێنە خوارەوە و ئەم نەخشیە دەرونیە سەری بە باداون.

لێرەدا چەند نیشانەیەکی ئەم نەخشیە دەرونیە دیاری دەکەین:

١.ئەم کەسانە بەردەوام وا هەست دەکەن کە خەیان لە بەرزایدان و کەسانی تریش هەموویان لە خواریەوەن.

٢. زۆر لە خەی ئازیەو وا دەزانێت لە هەموو کەس جوانتر و باشتر و عاقڵتر و زیرەکترە.

٣.کەسی توشبوو بەم نەخشیە هەمیشە هاوسەز و هاوخەمی بە بەرامبەرەکانی کەمە.

٤.زۆر سەرسامە بەکارەکانی خەی و ڕەخنە و توانج و لەمەکردن قبوڵ ناکات و پەی توڕە و دەمارگیر دەبێت.

٥.هەڵسوکەوتی لەگەڵ بەرامبەر قورس و گرانە.

٦. هەمیشە حەزدەکات بەرامبەرەکانی بە فرمانی ئەم بجوڵێنەوە و هەڵسوکەوت بکەن.

دەروناسی نەمساوی "سیگمەند فرەید"پەی وایە ئەم نەخشیە بەشێژەی جیاواز لە هەموو کەسدا هەیە و هەموو کەسێک بە شێک لە "نەرجسیەت"ی تێدایە.

بەم پەیە، لە باری و نا لەباری ژینگە کۆمەڵایەتیەکەی کەسەکە دەبێتە هەی توش بوون و گیرەدە بوون بەم نەخشیە.

ئەگەر چی شارەزایانی بواری دەروناسی پەیان وایە کە دەروناسی نەمساوی "فرەید" لە سەدەی نۆزدە بە سەدەی بیستەم ئەم نەخشیەی دەزیەوە بەناو بە بەوای "ئیدوارد سەعید" فەیلەسوفی فەلەستینی-ئەمریکی،ئەم نەخشیە مەژوویەکی کۆنتری هەیە و سەردەمی "نەرجسیەت" و گەورە تەماشاکردنی خود و کەمکردنەوەی ئەوانی تر و مەژووی ئەویتر، بە سەزدەمی یۆنانی کۆن دەگەڕێتەوە کە خەیان دەردەخست وەک منەکی گەورە و باڵا و سەپەرمان و ئەویترەکی ئوخاو نەزان و ناشارستانی.

واتە، لەو سەردەمەوە تا ئێستا ئەم نەخشیە دیکتاتۆر بەرهەم دەهێنێت لە مەژوودا.

شارەزایانی دەرونی پەیان وایە ئەم نەخشیە دوای تەمەنی ١٨ ساڵی دەردەکەوێت، ئەو هەڵسوکەوتانەی کە دەبنە هەی توشبوون بەم

نەخشیە، بریتین لە "زەر سەرسامبوون بە کەسەکە لە منداڵیدا لە لایەن دەوروبەریەوە و گرنگی پێدان و خۆش ویستنی زەر لە قۆناغی منداڵیدا لە لایەن دایک و باوکەوە" وە بە پێچەوانەشەوە" دەرنەبینی سەز و عاتیفە بە منداڵ کە وا دەزانێت هیچ بە هاو گرنگیەکی لای ئەوانی تر نیە و کەموکورتی لە کەسایەتیدا هەیە".

نوسەر،لەم بەشەدا دەیەوێت پێمان بڵێت: کە خۆش گوزەرانی و گرنگی پێدان و خۆش ویستنی زەری دایک و باوک و گرنگی دان بە قەزافی لە لایەن دەوروبەرکەیەوە لە سەرەتای منداڵیەوە وای لێنەکرد کە توشی نەرجسیەتێکی لە ئادەم بەدەر ببێت، بەڵکو پەراوێز خرانی ئەم کەسە و نەبوونی سەزی دایک و باوک و هەستکردن بە کەموکورتی و بە بەهایی و تەماتبارکردنی بەوەی کە کەسەکی"زەن"، توشی لادان و نەرجسیەتی کردووە.

"کە منداڵ بووم بە پانتۆڵکی پینە پینە و جوتێک نەعلی شڕاوە برسەتیم چەشتووە، بە پەخاوسی بەسەر چووە داخەکاندا پیاسەم دەکرد، چواردەورم بەدبەختی بوو، هەژی تاقە ژەمەکم دەخوارد،کاتێ برنج نادەما خواردنی بەردەوامم لاسکی هووکەکان بوو، شەوانە وەختێ لە ژێر پەتووەکەوە لەتاو سەرما خەمم گرمەڵە دەکرد،هەردوو قاچم بەسکمەوە دەنوساند،جاری وا هەبوو خوونم بە ئانێ مریشکەکەوە دەبینی و لیک بە دەممدا دەهاتێ خوارێ". ل٢٦.

بەدەم سزادانی لە لایەن قەزافیەوە، بەدیلگیراوێک هاوار دەکات" موعەمەر،تۆ بە زەڵی لە دایک بوویت، موعەمەر تۆ زەڵیت،زەڵ". ل١٢٧.

قەزافی سەرکی پێشووی لیبیا لە شەست و سەهەمین ساڵی تەمەنیدا بەهەی گەیشتنە لوتکەی دیکتاتۆریەت لە دەسەڵاتدا لە لایەن گەلی لیبیاوە کەتایی بە دەسەڵاتی هێنرا.
"ئەم ئەواریە پاش شەست و سێ ساڵ وا هەست ئەکەم ئەستێرەکانی ئاسمانی سیرت کەم بونتەوە مانگێ چواردەکەشم هیچی لێ نەماوەتەوە".ل١٩.

یەکێک لە نیشانە هەرەدیارەکانی نەخۆشی "نەرجسیەت" بەکار هێنانی بەردەوامی دەستەواژەی "من"ە، لە دەست پێکی قسەی کەسی توش بوودا.
" خاەم سوێندی دەخوارد، من کوڕە پیرەزەکەی هەزی غەوسم".ل١٩.

"من،کە پەم دەڵێن برای سەرکردە، ئەو پیاوە وردبینەم کە هەرگیز بە هەڵەدا ناچێت".ل٢٠.

“من، موعەمەر قەزافیم، ئەمەش خۆی لە خۆیدا بەسە بۆ ئەوەی کە ئیمانت بە هەز بێت”.ل٢٠.
.ل٢٠”“زگار بوون لە سەر دەستی من دێت

“من،موعەمەر قەزافیم، ئەو ئەفسانەی لە پیاوکەدا بەرجەستە بوو”.ل٢٢.
..ل٢٦”“منیش هەر قەزافیم،قەزافیش سەروەر
هەنگێ هەر لەبەر سەلماندنی ئەم نیشانە دیارەی نەخشیکە دەرونیە بێت لە قەزافیدا کە نوسەری هەمانەکە “یاسمینە خەزرا”لە تەکنیکی گێرانەوەی هەمانەکەدا پەنای بۆ بەکارهێنانی جێناوی کەسی یەکەمی تاک “من” بردووە و تەواوی هەمانەکەمان لەسەر زاری قەزافی بۆ کەسی یەکەمی تاک بۆ دەگێڕێتەوە کە گوزارشتە لە دوا ساتەکانی شەوی کۆتایی ژیانی قەزافی لە شاری سیرت زێدی لە دایک بوونی خۆی لە سەروبەندی شەڕشی لیبیا لە ١٧ی شوباتی ٢٠١١دا.

لەگێڕانەی ئەمشدا نوسەر بۆ شەوەی “فلاشباگ” و تەکنیکی “یاد هێنانەوە” دەگێڕێتەوە بۆ باسکردن لە دەورانی منداڵی و سەردەمی لاوێتی قەزافی و سەردەمی حکومەرانیە دور و درێژەکەی قەزافی و باس لە هەواوە جیاوازەکانی سەرکی لیبیا دەکات لەو سەردەمە جیاوازانەدا لە چەند ناوچەیەکی وەاتی لیبیادا.

“کە منداڵ بووم،خاڵم ناو بەناو لەگەڵ خۆیدا دەیبردم بۆ بیابان”.ل١٧،سەرەتای دەستپێکردنی هەمانەکە.

قەزافی کاتێک لە ساڵی ١٩٦٩ کودەتای بەسەر محمد پاشای سەنوسیدا کرد لە لیبیادا ئەو وەک کەسێکی هەڵگری بیری سۆشیالیستی دژ بە هەموو هەوتە ئاینیەکان لەو وەاتەدا مامەڵەی کرد، بەڵام لە هەمانکاتدا هاو شەوەی سەرکردە دیکتاتۆرەکانی تری هەژهەڵاتی ناوەڕاست و باکوری ئەفریقا سودی زۆری لە ئاین بینی بۆ بەرژەوەندی و پاراستنی پێگەی تایبەتی خۆی.
“من خوام لەگەڵ،ئەی هەر ئەو خۆی منی لە ناو ئەو هەموو پیاوەدا هەڵبژاردووە تا هەوبەووی زلهێزەکان و چاوچنۆکی لە هادەر بەدەریان ببمەوە بە هەژموون و دەسەڵات؟”.ل٢١.
منێکی موسوماانی منوەر کە هەمیشە بەسەر کۆتن و پیلانەکاندا سەرکەوتووم”.ل٢١.
لەگەڵ ئەمانەشدا زەر جار قەزافی کەرقی نەرجسیەتەکەی هێندە بەرز دەبێتەوە تا خۆی دەگەیەنێتە ئاستی خودا و پێغەمبەران و خۆی دەکات بە کەسێکی ئەفسانەیی.

کاتێک ژنە ڕۆژنامەنوسی ئیتاڵی "ئۆریانا فالاچی" چاوپێکەوتن لەگەڵ قەزافیدا دەکات،لە کۆتا پرسیاردا لەی دەپرسێت" تۆ باوەڕت بە خودا هەیە؟" قەزافیش لە وەڵامدا دەڵێت: "بەگومان، ئەوشتە ئاشکرایە، بەدڵنیاییەوە. بۆچی پرسیاری وا لە من دەکەیت؟" ئۆریاناش لە وەڵامدا دەڵێت:"چونکە وامزانی تۆخت خودایت".
"ئەوەی ئەمە من ووە بەووی بوەتوە، ئەم یاخیبونە نەخشە بە کێشراوە و ئەم جەنگە هەڵگیرسێنراوە ،بەڵگەیەکی ترە بە دروستی ئەو ڕێگایەی پێیدا دەڕەم،ئەی هەر ئەم ئەزموونانە نین کە خوداوەند دروست دەکەن؟".ل٢٢.
"منێکی موسوڵمانی منداڵەر کە هەمیشە بەسەر کەتن و پلانکاندا سەرکەوتووم ".ل٢١.
"ئەوەی من دەیەڕم کە لامە و لە ئاسمانەوە دێت،ئەوەیشی بیری لێدەکەمەوە پێشبینی پێغەمبرانەیە".ل١٠٣.

..ل٢٢٦""من چیتر سەرۆک نیم، من پێغەمبەرم

هەمیشە دیکتاتۆرەکان، لەتاو خود پەسندیەکی زۆر بەرزیان پێیان وایە کەپێویستیەکی حەتمین بە ئەو جۆگایەی کە فەرمانڕەوایی دەکەن و پێیان وایە ئەگەر ئەوان نەبن ئەو جۆگایە ناڕەت بەڕێوە و حکومەانی ناکرێت.قەزافیش هەمان بۆچوونی هەبوو.
..ل١٠٤""لیبیا بێ من نەگبەتیەکی بە ناو بە ئایندەیە
نوسەر بەردەوامە لە باسکردنی ڕەفتارە سێیر و سەمەرەکانی قەزافی بە هەی نەرجسیەتکەیەوە، ئەو پەمان دەڕێت هەر وەک چۆن سەدام حسێنی سەرۆک کۆماری عێراق بەهەی لە خەبایی بوونیەوە لە دەسەاتدا پێلاماری وەاتی کوێتی دا و ویستی داگیری بکات، ئاواش قەزافی هاوشێوەی ئەو لە ناوخەی لیبیادا چەند کارەکی پێلاماردانی ئەنجامداوە.
"چەند مانگێک دوای ئەوە کە بە هاواری ستایشی میللەتەکەم مست بووم،بیرم لە بۆزەکی تر دەکردەوە تا لە جیهاندا دەنگ بداتەوە، دوو دە بووم لەوەی لە نەوان ئەوەی فیرقەکانی بۆریتانیا لە وەاتەکەم دەر بکەم، یان بنکەی ئاسمانی ویلەس لە دەستی ئەمریکیەکان دەربهێنمەوە. ئەوە بوو دیسان شۆکیان ڤانکەخ هاتە خوەم و تەقاندمی. بە بیانی سەرباری دوو دەی پاساودراوی ئاوەژکارەکانم،بیاری خەممدا: نابێ خاچ پەرستان لە خاکە پیرۆزەکەی عومەر موختاردا بمێننەوە".ل٨٥.

یەکێکی تر لە ڕەفتارە سێیر و سەمەرەکانی قەزافی سەرۆکی لیبیا هەر لە واقیعیشدا، شانازیکردن بوو بە نوسینی"کتێبی سەوز" کە بریتیە

لە نامیلکەیەکی بچوک و ناوبراو لە ساڵی ١٩٧٥ بڵاوی کردەوە، نامیلکەکە لە سێ بەش پێکهاتووە تێیاندا بیروبۆچوونەکانی خۆی سەبارەت بە فەرمانڕەوایی و هەندێ چەمک و ڕێبازی سیاسی دەخاتە ڕوو.

ئەم سەرکەی لیبیا هەندێ شانازی بەم نامیلکە بچوکەوە دەکرد تا کار گەیشتەئەوەی پێیکەری بە دروستکرد لە لیبیادا.
کاتێک "ئەریانا ڤالاچی" ئیتاڵی چاوپێکەوتن لەگەڵ ڤەزافی دەکات ناوبراو هەر پرسیارێک قورس بێت و نەتوانێت وەڵامی بداتەوە بە ڕێژنامە نوسەکە دەڵێت: لە کتێبی سەوزدا ئاماژەی پێکراوە و لەو کتێبەدا هەموو شتێک ئاماژەی پێکراوە.

ئەوەتا ڤەزافی لەم ڕستانەشدا دەڵێت:"من موسا بووم و لە شاخەکان هاتمە خوارێ، بەڵام لە بری لەوحی شەریعەتەکان کتێبی سەوزم بەدەستەوە بوو".ل١٩٤.
خوێکی تری ڤەزافی کە بەهەی نەرجسیەتەوە گیرەدەی بوو بوو،بریتی بوو لە زەمکردن و گاڵتەکردن بە سەرکردەکانی تری وڵاتانی نیشتیمانی عەرەب، لەوانە "بن عەلی" سەرکی تونس و " سەدام حسێن" سەرکی کەماری عەراق.

" ئای خوایە! بن علی، خوێیەک لە بەرگی سەرکردەدا".ل٥٣.

"دەی چەتە ترسنۆکەکان، کەمێک ئازایەتیتان هەبێت و وەرن بمگرن من نە بن عەلی و نە سەدام و نە بن لادنم".ل١٥٢.

ڤەزافی بەهەی لە خەیاڵی بوونی لە ئادەمیزادێوە کە بە درێژایی حکومڕانیەکەی وەڵای ئەو هەموو زوڵم و ستەمەی کە بەرامبەر گەلی لیبیای کرد. پەی وابووە هەموو هاوکاتیانی ئەو وڵاتە وەک باوکی خەیاڵی ئەویان حیساب کردووە و خەشیان ویستووە، بەڵام کە زانی شڵەشیان کرد لە دژی، ئیتر لە دوا ساتەکانی ژیانیدا پێشیمانە لەوەی هەندەی تر دیکتاتەری نەنواندووە بەرامبەریان.
"دەبوایە نیوەی میللەتم لە ناو ببردایە تا نیوەکەی تر ڕزگار بکەم".ل٩٧.
"من پێشیمان نیم لەوەی کە لە سزادانمدا دەڕەق بووم،چونکە ئەوە هەم ڕەوابوو هەم پێویست بوو".ل٢١٧.

دوای ئەوەی کە دەگەنە لوتکەی دیکتاتەریەت و هەموو جۆرەکانی زوڵم و ستەم بەرامبەر میللەتەکەیان تاقی دەکەنەوە، بەڵام دان دەنێن بەوەی کە لە ترۆپکی فەرمانڕەوایدا هێشتا دەرونیان نا ئارام و

ترس بەرکیان پەدەگرێت.
ئەوتا قەزافی لەم مانەدا دەڵێت:"نا ئارامی نێ بگاتێ نا ئارامی فەمانەوا، نا ئارامیکی قورس و زاڵ و بەردەوام".ل١٧٤

جگەی ئاماژەیێ لێ کەتایدا پەویستە ئاماژە بێ ئەوە بکەین، کە ئەوکاتەی قەزافی لێ کەشک و تەلارێ ئاقیکانی خەی شەوی سوری لێگەڵ ئەو ژنانەدا بەسەر دەبرد کە دەی دەیخواستن، هەر گیز لەو باوەڕەدا نەبوو کە کەتا شەوی ژیانی لێ بینای قوتابخانەیکی وەراندا لێ شاری سیرت بەسەر بەرێت.بەڵام تازە پەشیمانی دادی هیچ کەسکی نەداوە لێ مەژوودا.
.ل٢١٢.""من وام زانی کەتاییکی پرشنگدارم دەبێت
"دەبوو بێ قسەی هەگەشاقەزم بکردایە،پەشنیازی پەناهەندەیی بێ کردم وا نەبوایە ئەستا لێ قەنزوەلا دەبووم"ل٢١٢.
*سەرچاوە:
ە. ئازاد بەرزنجی. وەرگیراوە، بێ وتارکە. سەرچاوەیێک لێ بارەی چەمک و مەژووی ئەژهەڵاتناسیەوە" ن: یاسمینە خەزرا./ و: ئازاد بەرزنجی.

2.وتاری "کەسێتی نەرجسی" ن: زانا جەبار/ سود لێ پەیجی: ئەکخراوی ئەنما بێ وشیاری دەرونی و کەمەڵایەتی وەرگیراوە، بێ وتارکە.

ە. وتاری "سەرەتایەک لێ بارەی چەمک و مەژووی ئەژهەڵاتناسیەوە" ن: دیاری خالید/سود لێ ئەرشیفی ماڵپەری کوردستانی نوێ-٢٠١٥ وەرگیراوە، بێ وتارکە.

بڵاوکراوەی ژمارە 4

[بۆ خوێندنەوەی ژمارە 4ی بڵاوکراوە کلیکی ئەرە بکەن ...]

گـــــــــــــــــــرانی ... پشکۆ ناکام

... چەن سەیرە ، زۆر جار چەن ساڵێکی هەوڵ و تەقەلان بۆ هێنانەدی مەرامێکی سیاسی گەورە، لە ڕۆی کارێکی بچوك و کەم خایەنەوە یەتە دی و لە کۆ مەشقەتی هێنانە دی ئەو مەرامە دەبینەوە … بۆ نمونە کاتێك سەربەخۆیی کوردستان ئەبەستراتەوە بە دەرچونەوەی (مالکی) بۆ پەستی سەرۆك وەزیرانی عێراق، ئەمە خۆی لە خۆیا بیتاقەکەو دەست کەم کەس و میللەت ئەکەوێت کە خۆش بەختانە زۆر بە ئاسانی و بە (چەقەنەیەك) دەست ئێمە ئەکەوێت، ئەویش بە هۆی ئەوەی کە لە سەر وەعدی سەرۆکی بنەماڵە گەر مالکی ببێتەوە بە سەرۆك وەزیران ئەوا یەکسەر بۆ قەیدو شەرت هەرێمی کوردستان سەربەخۆیی ئیعللان ئەکاو لە وە بە دواوە ئەبێت پەپاسەپارتی کوردی هاتو چۆبکەین جا ئێمە کە نزیك بوینەتەوە لە (ۆەمەزان) هەقی خۆیەتی وەزارەتی ئەوقاف ئیرشاداتی تایبەتی بۆ مزگەوتەکان بنڕێت کە لە نوێژی ڕۆژانی جومعەو پاشان جەژن، هەمو دوعا بکەین کە یاۆەبی کاکە مالکی سەرخەیت و کورسی سەرۆك وەزیران حاسڵ بکات خوا نەکردوە گەر ئەوزاتە (F16) ۆە کانیشی بە کارهێنا ئەوا ئەتوانین ئەو نەوتەی کە ئەدرێت بە تورکیا تۆزکی لێ زیا کەین و لە بری ئەو زیایەیە (دیفاعاتی جەوی) وەربگرینو بەرگری لە ئاسمانی بۆ غەل وغەشی هەرێم بکەین، ئەشکرێت لە نوێژی جومعەیا ئەو ئایەت و حەدیسانە بهێنرێنەوە بە نمونە کە نزیکە لە جەنابی مالکی یەوە وەك (مالکی یوم الدین) بەمەیش هەم خزمەت بە دینەکەو هەم خزمەت بە مەسەلە قەومییەکە ئەکەین کە هێنانە دی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستانە لە سەر دەستی نەیارێکی سەر سەختی خودی هەرێم و بودجەی هەرێم هەر لەم بوارەیش دا جۆی خۆیەتی کە جەند گرانییەك بە شانو باڵی (مالکی) یا هەبەین بە تایبەتی لە لایەن ئەوانەی کە زوزو خەاتی پارتی وەردەگرن …

بۆ "حەلیمە"ی دایکم ... بایز مستەفا

١.
دایکم ..
سەرخەوکی سەر کانی گوندەکەمان بوو
شکانی بوو بە دیوارێک
لە نێوان دوو دونیای زەر جیاواز
٢.
دایکم ئەستێرەیەک بوو لە میهرەبانی
کە ڕۆژا ..
لە هیچ ڕۆژانێک نەدەچوو
ئەستاش
تەنها ڕۆژانی ئەستێرەکان
لە مەرگی دایکم دەچن
٣.
گەستان جەستەی دووەمی منە
چونکە دایکم ،
نیوەی ڕۆحی منی
پێکەشکرد بە گڵ
٤.
دایکم لەسەر بەرماڵەکەی
نوێژی بۆ خوداو
پاڕانەوەشی بۆ من بوو
نازانم لەم عیبادەتە
چی بۆ خۆی دەمایەوە ؟!
٥.
هێند گران بوون ،
گوێیەکانی دایکم
خۆک ، بۆ ئەستەم پێی دەجوڵان
کەچی دەیانگوت
لە بەشکەدا ، بۆو منداڵییەم
بۆ باڵی نوزەیەک بەرزمدەکردنەوە !!
خۆک نایدزانی ،،
ئەو ، گوێیەکانی بۆ من بەخشیبوو

بۆیە ،جیاوازی نێبوو بۆی
گوێ لێمن بگرێ یا لێ خۆی
.٦
منداڵیی و دایکایەتی
بۆ قەد منداڵ و دایک
لێیکدێن
.٧
دوو شتی پیرۆزم هەبوون
دایکم و منداڵیم
ئێستا بێ بە هەردووکییان
چ بەناز کێ ڕازا قورسم
.٨
تاقانەی خوشک و برابووم
بۆ تۆنها دوای مەرگی دایکم
زانیم ،
برایەکی گەورەم هەیە
ناوی "مردن" ە
.٩
بۆ دێ ، حەزم لێ زیندوبونەوەیەکی تر
تۆنها بۆ ئەوەی جارێکیتر
یەکێک هەبێت ،
پێ بە دەمی خۆم ، بانگی بکەم : دایە
.١٠
دوای مەرگی دایکم ، زانیم
ئێتر بۆ هەتا هەتایە
بۆم نیە وشەی " دایە " بەکاربێنمەوە
" چ کارەساتێک بوو گەلە ،
مەرگی ئەو "
.١١
دایکیشم مرد و
هەر سێ کەس ،
لە سەر سفرەی ژیانکان ماینەوە
بێبەش ، ئەمجارەیان
من و باوکم و هەژاری
.١٢
دایکم مرد و
سەرم بەرزکردەوە

سێر لەوەدابوو ، لە دوای دە ساڵ
یەکەمجارمبوو هەستبکەم
ماڵمان ، لە کۆنە مەکتەبی " فاتیمە " ی
گەڕەکەکی کۆنی شاری ‘کۆیە’یە
.١٣
گەر ژنێک ،
شانازی دایکایەتی
بە پیاو ببەخشێ
بەشی هەموومان دەکات

(بایز مستەفا)

ڕۆگایەک بەرەو زیندان … هیوا سەعید

فیلمی ڕۆگا یەکێکە لە باشترین بەرهەمەکانی یەماز گونەی، براوەی چەخورمای زێرینە لە فیستیڤاڵی کان، کە ئەوکات یەکەم فیلم بووە لە ڕۆژهەاتی ناوەاست ئەو خەاتەی پێدراوە. ئەو فیلمە بە دایەلۆگێکی کەم زیاتر بە زومی کامێرا باس لە پێنج زیندانی دەکا بە مێەتی کاتی بە ماوەی هەفتەیەک لە زیندان بەردەدرێن.
زیندانییەکیان هەر ڕۆژی بەربونەکەی بەهەی ونکردنی کارتی مێەتییەوە لە ڕۆگا لە بازگەی پشکنین دەگیرێتەوە. زیندانییەکی تر ئەو هەفتەمێەتە دەکاتە هەلێک بۆ ئەوەی ژنێکی تێدا بەادان بدا و دوای زیندان بیگوازێتەوە. لە کن ئەو زیندانییە ژن جگە لە کاایەک بۆ تێرکردنی ئارەزوی پیاو هیچی تر نییە. لە داخوازی کچێکدا پێی دەڵێ:
کە بەربووم یەکسەر دەتگوازمەوە.
وەک سەرکی خەزان هەموو قسەیەکم ڕاستە، دەبێت هەمیشە بە قسەم بکەی.
کە وتم ماست ڕەشە، ڕەشە.
نابێت لەگەڵ پیاوان بدوێی یان پێبکەنیت. زۆر توڕە دەبم.
لەگەڵ هیچ پیاوێک قسە ناکەی تەنیا برا و خزمی نزیکت نەبێ.

چیم وت دەبێ بیکەیت، بەرپەرچی قسەکانم نادەیتەوە.
نابێ بڵێی ئەمەم دەوێ و ئەوەم دەوێت. ئەگینا زۆر توڕە دەبم زۆر.
من پێت دەڵێم چ بکەی و چی لەبەر بکەیت. تێگەیشتی؟
لە وەڵامدا کچەکە دەڵێ: باش، چەند بە جوانی قسەت کرد ئەوە لە زیندان فێربووی؟ مەبەستی لەو شێوەدەربڕین و پرسیارکردنە دیوە پڕچەوانەکەیەتی، واتا دیارە دەتەوێ زیندانیم بکەی!

لە کۆمەڵگا لێک بەستراوە جۆراوجۆرەکانی هەڵسوکەوتی خوشک لەسەر برا و هی کوڕ لەسەر باوک و هی ژن لەسەر مێرد و بە کورتی هەڵسوکەوتی هەر یەکێک لەو ئەدامانەی بنەماڵە دەکەوێتە ئەستۆی یەکتر. بەو مانایەی مرۆڤ لە دایکی وا بەس خاوەنی کردەوەکانی خۆی نییە، کەس و کارەکەیشی پشکیان لە هەڵە و ڕاستییەکانیدا بەردەکەوێت. ئەو برایەی بە تۆمەتی ئەوەی لە باخێکدا لەگەڵ کوڕێک بینراوە خوشکەکەی خۆی دەکوژێ. ئەوەی دەبێتە پاڵنەر بۆ کوشتن ژوانەکە نییە، بەڵکو پێزانینی خەڵکییە بە ژوانەکەیان. ئەوەش سزای کۆمەڵگای لێک بەستراوەیە وادەکا پێزانینی خەڵکی ببێتە ئەو فشارە بەهێزە شەرمەزاری بنەماڵەکەی لێبکەوێتەوە و شکۆی تەواوی ئەندامەکانی پێوە بشکێ. لێرەدا چۆن خوشکەکە دەبێتە قوربانی ئەو کۆمەڵگا لێک بەستراوە و ناتوانێ مومارەسەی ئازادییەکانی تێدا بکا، دیسان باوک و برایەکەیشی یان لێمەکەرەکانیش کە خەڵکن ئەوانیش قوربانییەکی ترن. چارەسەریش بە گیرانی بکوژ و خەتابارکردنی ئەو لێمەکەرانە ناکرێ وەک ئەوەی ئەوان بونەتە هۆکاری ئەم تاوانە. چارەسەر ئەوەیە پێناسەی ئەخلاق و ژیانی کۆمەڵگا بەشێوەیەک دابڕێژرێتەوە چاکە و خراپەکانی مرۆڤ وەکو تاکێک هەرخۆی لێی بەرپرسیار بێ. بۆ دروستکردنی ئەو جۆرە کۆمەڵگایەش دەبێ سەرەتا کلتوری کۆمەڵگاکە هەڵوەشێنرێتەوە. بۆ تیشک خستنە سەر ئەو بابەتەی زیندانییەکی تریان چونکە لەمڕۆ گیراوە و لەو ماوەیەش هاوسەرەکەی بەرگەی تەنیایی و بێ پارەیی نەگرتوە پەنای بردۆتە بەر لەشفرۆشی، ئەویش وەک مێردێکی خیانەتلێکراو لە نێوان لێبوردەیی و ویستی دەوروبەر کە بۆیاری ئەوەی بەسەر دەسەپێنن پێویستە ئەو لەکە هەشە لە ژوی لابا و شەرەفی خۆی و ئەوان بکوژێتەوە. ئەو یەکەمیان هەڵدەبژێری و دەستی ناچێتە خوێنی و هەشتا خۆشیدەوێ.

کاتێک لەناو پاس و میترۆکانی تورکیا دێدارەکان گەمە و دەستەملانێیانە ئەوە پێشکەوتوخوازی وەک گونەی شەڵی لەپێناو کردووە. لە دیمەنێکدا زیندانییەک لەبەرئەوەی دەمێکە لە جەستەی ژن بە دوورە کە دەگاتە ژنەکەی هەر لە ڕێگا و لە ئاودەستی

شەمەندەفەردا دەستبازی لەگەڵ دەکا. ئایا لە کۆمەڵگایەکی دواکەوتوو خەڵک بەسەر دیمەنێکی لەو جۆرە دابچن چ کاردانەوەیەکیان دەبێ؟
دوای ئەوەی لێیان لە هەڵا دەدەن و سوکایەتییەکی زۆریان پێ دەکەن، ئەفسەری لێپێچینەوە بە پیاوەکە دەڵێ: شەرمت بەخۆت نییە؟ ئەویش دەڵێ: ئەوەی لای تۆ شەرمە، بۆ من وەک پێویستییەکە.
دواتر ئەو زیندانییەش لە تاڵەی خۆن و دوژمنداری دەکوژرێتەوە.

زیندانییەکەی تریش خەڵکی گوندەکانی سنووری نێوان تورکیا و سوریایە، بە بیانوی کاری قاچاخی ناوچەکەیان مینەڵژکراوە، لە ڕاستیدا ئەو مینەڵژییە لەبەر جوڵانەوەی کوردەکانە و حکومەت هەر بە چاندنی مین نەوەستاوە لە پاڵ ئەمە بە ڕۆژ خەریکی هەشبگیری و بە شەو خەریکی تەقەکردن و کوشتنە لەو سنووڕە. براگەورە بەرمینکەوتوەکەی ئەو زیندانییە دەڵێ: ئەوەی حاڵی لە قاچاخچیان خراپترە کوردەکانن.

لە کۆتایی پەیامی فیلمەکە ئەوەیە ئێمە هەموومان زیندانین. زیندانین لەناو عەسکەرتاریییەتی دەسەڵاتە دیکتاتۆرەکان کە ژیانیان لە هاوڵاتییان کردووە بە سەربازگە، زیندانین بەدەست ڕۆساکانی ئایین، زیندانین بە داب و نەریت و بیرکردنەوەی خەڵەکییانە، یان وەک کەمینە زیندانین بە شۆڤێنییەتی نەتەوەی زۆرینە و سەردەستە. کەواتە لە دەرەوەی زیندانەکانی دەوڵەتیش هەریەکەمان لە سوچێک لە زیندانێکی تر داین.

ڕاگەیاندراوێک لە کۆمپینی تەندروستیمان بۆ فرێشتن نیە …

تاڵانکردنی تەندروستی لە لایەن وەزیری تەندروستیەوە ڕاگرن: هاوڵاتیانی خۆشویست… نەخۆشە بە دەرمانکانی کورستانبەرپرسانی وەزارەتی تەندروستی، لە سەرەی هەموشیانەوە خودی وەزیری تەندروستی لە ڕۆی سیاسەتە سەقەتکانیانەوە ئەویان بە دەرمان و بە خزمەتگوزاری کردووە. منەڵکانی ئەوە بەهەی

کەمتەرخەمی ئەوانەوە دەستیان دەبەدرێتەوە. باوک و دایک و باپیر و داپیرەکانتان چاویان کوێر دەکرێ. برا و خوشک و دایک و باوکتان بە هەی دەرزی ئیکسپایەرەوە گیان لە دەستدەدەن. رۆژانە سووکایەتی بە خزانەکانتان دەکرێ و لە هەڵەکانی لە دایکبوون جوێنی ناشرینیان پێ دەدرێ. ئێندامانی خزانەکانتان ناچار دەکرێن لە دەرمانخانە و کەکاگانی ئەوان دەرمانی گران بکڕن و دەست بەووویانەوە دەگیرێ و دەرمان و خزمەتیان لە خەستەخانە گشتیەکانا پێشکەشناکرێ.هاوکات، ئەو بەرپرسانە خەریکی تیجارەت و بازرگانی و خۆ دەوڵەمەندکردنن. زەربەیان بە دەیەها پرۆژەی بازرگانیی و کەمپانیا و کۆگای دەرمان و نەخۆشخانەی تایبەت و بزنسی گەورەی تەندروستییان هەیە. خزم و کەسوکاری خۆیان لە باشترین پۆستە حکومییەکاندا داناوە و کاری نەشیاو و گەندەڵییان پێ دەکەن. ئەمە وەکو کەمپینی تەندروستیمان بە فرەشتن نیە لە پێناوی ئەوە بیارمان داوە دەستیان لە نەپارێزین و هەر جارەو گەندەڵیی و خەدوڵەمەندکرنی بەپرسێکی تەندروستی ئاشکرا بکەین. ئەم جارە بە خودی وەزیری تەندروستیەوە دەستپێدەکەین. وەزیری تەندروستی سەرباری ئەوەی زەرترین کاتی دراوەتی و لە کابینەی پێشووەوە وەزیرە جگە لە ماوەرانی بە تەندروستی و خەدوڵەمەندکردن هیچ دیکەی نەکردووە. ئەوتا وەکو لەم وێنانەی لەگەڵ ئەم ڕاگەیەندراوە بڵاویدەکەینەوە لە خەشترین شوێنی شاری سلێمانی گرانبەهاترین قیللای دروستکردووە. ئەمە دەپرسین، ئاخە وەزیرێک ئەگەر دەستی لەگەڵ بازرگانەکانی بوارەکانی دەرمان و نەخۆشخانەی تایبەت و کەمپانیاکاندا تێکەڵ نەکردبە دەتوانێ بە مووچەی وەزیریەوە قیلای ئاوەها دروستبکا؟ ئایە هەوای هەڤە لە کاتێکدا ئەوە بە دەرمان و بە خزمەگوزارین و پزیشکان و کارمەندان بە مووچەن، ئەو و هاوشوێکانی بەم شێوەیە خەیان دەوڵەمەند بکەن؟ ئەمە لە کەمپینی تەندروستیمان بە فرەشتن نیە داوا لە داواکاری گشتی و ئێندامانی پەرلەمان و هەکخراوەکانی کەمەگای مەدەنی و میدیاکان دەکەین کە چیتر بەدەنگ نەبن لە سەر ئەم ناهەقیانە. داوا لە هەموو مرۆڤێکی خاوەن هەوەست دەکەین دەنگی لەگەڵ ئەمە هەبڕێ و داوای کۆتایی هێنان بە تاڵانکردنی تەندروستی خەڵک بە پێکردنی گیرفانی کەمەڵێک بازرگانی نا وەزارەتی تەندروستی بکا. دنیاتان دەکەینەوە کە ئەمە یەکەم و دوا هەنگاومان نابێ و بەردەوام دەبین لە پەردە هەڵماڵین لەسەر ئەو ناهەقیانەی وەزیری تەندروستی و بەرپرسەکانی دیکە لە ناو وەزارەتی تەندروستیدا. کەمپینی تەندروستیمان بە فرەشتن نیە

۲۰۱۷/۵/۱۷